

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
TIESĪBU TEORIJAS UN VĒSTURES ZINĀTŅU KATEDRA

**CILVĒKA CIENĀ SOCIĀLI ATBILDĪGĀ VALSTĪ KONTEKSTĀ AR
TIESĪBĀM UZ IZGLĪTĪBU**

BAKALaura DARBS

Autore: **Agnese Pūga**

Studenta apliecības Nr.: ap14167

Darba vadītāja: docente Elīna Grigore-Bāra

RĪGA 2021

ANOTĀCIJA

Diemžēl nav vienprātīgi secināts ne cilvēka cieņas koncepta saistošais raksturs, ne tā saturs. Arī sociālo tiesību normas, tai skaitā izglītības jomā, valsts bieži uztver vien kā deklaratīvas. Darba mērķis ir noskaidrot pienākumu apjomu, kas valstij izriet no cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principa, tēmu sašaurinot un skatot izglītības tiesību kontekstā.

Mērķa sasniegšanai izvirzīti tādi uzdevumi kā noskaidrot cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principa saistošo raksturu un saturu, kā arī no tā izrietošo tiesību apjomu izglītības tiesībās. Pētījuma rezultātā autore secina, ka minētie principi valstij uzliek reālus pienākumus sociālo tiesību jomā un nav uzskatāmi vien par abstraktiem mērķiem.

Atslēgvārdi: cilvēka cieņa, sociāli atbildīga valsts, tiesības uz izglītību, sociālā vienlīdzība, demokrātija.

ABSTRACT

Neither the binding nature nor the content of the concept of human dignity is unanimously concluded. The norms of social law often perceived by the state only as declarative. The aim of the work is to find out the scope of obligations to the state arising from human dignity and the principle of a socially responsible state, considering it in the context of educational rights.

In order to achieve the goal of the research, such tasks have been set as the elucidation of the content and binding force of human dignity and principle of the socially responsible state and the scope of the resulting right to education. The author concludes that the mentioned principles impose real obligations on the state in the field of social rights and cannot be considered as mere abstract goals.

Keywords: human dignity, socially responsible state, right to education, social equality, democracy.

Saturs

IEVADS	5
1. CILVĒKA CIENAS KONCEPTA RAŠANĀS, IZPRATNE UN JURIDISKAIS RAKSTURS	6
1.1 Cilvēka cieņas koncepta ģenēze un evolūcija	6
1.2 Cilvēka cieņas koncepta saturs	8
1.3 Cilvēka cieņas koncepta juridiskais raksturs	13
1.3.1. Cilvēka cieņa kā augstākā vērtība demokrātiskā tiesiskā valstī	16
1.3.2. Cilvēka cieņa kā juridiski saistošs koncepts	17
2. SOCIĀLI ATBILDĪGAS VALSTS PRINCIPS	20
2.1. Sociāli atbildīgas valsts principa saturs un tā nozīme Latvijā	20
2.2. Iespēju vienlīdzība kā viens no sociāli atbildīgas valsts elementiem	22
2.3. Sociālo tiesību nodrošināšanas pienākums	23
3. TIESĪBAS UZ IZGLĪTĪBU KONTEKSTĀ AR CILVĒKA CIENAS UN SOCIĀLI ATBILDĪGAS VALSTS PRINCIPU	26
3.1. Tiesības uz izglītību kā no cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principa izrietoša nepieciešamība	26
3.2. No Satversmes 112.panta izrietošās tiesības un pienākumi izglītības jomā	28
3.2.1. Obligāta pamatizglītība	28
3.2.2. Bezmaksas pamatizglītība un vidējā izglītība	29
3.3. Tiesību uz izglītību nodrošināšanas problemātika atsevišķās sociālajiem riskiem pakļautās grupās	31
3.3.1. Tiesības uz iekļaujošu izglītību personām ar fiziskās vai garīgās veselības traucējumiem	31
3.3.2. Tiesības uz izglītību personām ieslodzījuma vietās	35
3.3.3. Tiesības uz izglītību personām ar nepietiekamu finansiālo stāvokli augstākajā izglītībā	37
KOPSAVILKUMS	39

IEVADS

Lai gan cilvēka cieņa ir jebkuras demokrātiskas un tiesiskas valsts pamatā, šķiet, ka šis jēdziens Latvijas tiesību zinātnes telpā parādījies un īpašu atpazīstamību guvis tieši saistībā ar Satversmes tiesas pēdējiem spriedumiem. Autores ieskatā tieši šie spriedumi ir pievērsuši gan juristus, gan sabiedrību kopumā tik nozīmīgajam cilvēka cieņas konceptam, stimulējot diskusijas par cilvēka cieņas jēdziena saturu un piemērojamību, kā arī tā robežām.

Cilvēka cieņa ir nozīmīgs pētījumu lauks tiesību filozofijā un konstitucionālajās tiesībās, taču gan pasaules, gan Latvijas tiesību zinātnieku vidū joprojām nav gūta pārliecība par to, kāds ir šī jēdziena saturs, tā tvērums un saistošais raksturs. Mūsdienu attīstības tendences tikai pastiprina jautājuma komplicētību un valsts lomu cilvēka cieņas aizsardzībā un arī nodrošināšanā.

Cilvēka cieņas koncepta saturs ir ārkārtīgi plašs, tādēļ darba ierobežotā apjoma dēļ autore sašaurinājusi pētījuma tvērumu, analizējot valsts pienākumu apjomu, nodrošinot cilvēka cieņu sociāli atbildīgā valstī. Autore pievērsīsies jautājumam, vai no katrai personai piemītošās cilvēka cieņas un tiesībām uz izglītību var atvasināt personas subjektīvās tiesības prasīt no valsts veikt kādus pasākumus sociālo tiesību jomā. Darba ietvaros autore pievērsīsies cilvēka cieņas konceptam, to skatot personas iespēju uz brīvu attīstību un tiesisko vienlīdzību kontekstā ar tiesībām uz izglītību, kā arī valsts pienākumu sociālo tiesību normas ieviest praksē, nevis vien noteikt formāli.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot pienākumu apjomu, kas valstij izriet no cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principa izglītības tiesību kontekstā. Mērķa sasniegšanai izvirzīti tādi uzdevumi kā analizēt cilvēka cieņas koncepta juridisko raksturu un noskaidrot sociāli atbildīgas valsts principa saturu, pamatojoties uz tiesību doktrīnā un tiesu praksē paustajām atziņām, kā arī apzināt tiesību uz izglītību nozīmi kontekstā ar cilvēka cieņu un sociāli atbildīgas valsts principu, minēto analizējot sasaistē ar normatīvo regulējumu.

Darbā izmantota vēsturiskā, salīdzinošā un analītiskā pētniecības metode. Pētījumā izmantota literatūra latviešu, angļu, vācu un krievu valodā. Īpaša vērība pievērsta Imanuela Kanta (*Immanuel Kant*), Ārona Baraka (*Aharon Barak*) un Vācijas tiesību izpratnei par cilvēka cieņu. Pētījumam īpaši nozīmīgas bijušas A. Kovaļevskas publikācijas par sociāli atbildīgas valsts principu, kā arī liela uzmanība pievērsta Satversmes tiesas praksei.

1. CILVĒKA CIENAS KONCEPTA RAŠANĀS, IZPRATNE UN JURIDISKAIS RAKSTURS

1.1 Cilvēka cieņas koncepta ģenēze un evolūcija

Lai gan jau antīko domātāju darbos bija saskatāmas zināmas cilvēka cieņas jēdziena aprises, tomēr koncepta, atbilstoši kuram ikviena persona ir vērtīga un pelnījusi cieņpilnu attieksmi tādēļ vien, ka ir cilvēks, saknes ir meklējamas kristietībā. Uzskats, ka ikvienam piemīt neatņemama cilvēka cieņa, attīstījās no apstākļa, ka cilvēciskās būtnes ir radītas pēc Dieva tēla un līdzības,¹ tādējādi atbilstoši šim uzskatam secināms, ka ikkatrā cilvēkā ir daļiņa dievišķā, kas satur spēju mainīties un realizēt labo, kas tajā mīt.² Tieši prāts, racionalitāte, morālo un ētisko vērtību apzināšanās, kā arī spriešanas spējas bija tās, kas pamatoja Dieva līdzību cilvēkos, tātad ikvienas personas vērtību *per se*.³

Cilvēka cieņas koncepta attīstībā liela nozīme ir arī vācu filozofam I. Kantam.⁴ Pretēji viņa sākotnējam uzskatam, ka cilvēka cieņu veido zināšanas, Kants savos vēlākajos darbos zīmīgi norādījis, ka tā pienākas arī ļaudīm, kuri neko nezina.⁵ Šī tēze ļoti labi akcentē cilvēka cieņas jēdziena būtību un to, kā šo jēdzienu saprot mūsdienās, tas ir, cilvēka cieņa nav izmērāma un diferencēta atkarībā no personas sociālā, ekonomiskā stāvokļa vai morālās stājas. Tā ir visiem cilvēkiem un pilnīgi vienādā apmērā.

Kants uzsvēra, ka pret personu nevar izturēties nelabvēlīgāk, pamatojoties uz kādu no tās iezīmēm, piemēram, reliģisko piederību, vecumu vai veselības stāvokli, jo šāda pieeja būtu nesaderīga tai specifiskajai un unikālajai vērtībai, kas piemīt jebkurai cilvēciskajai būtnei. Cilvēka cieņa ir pilnīgi visām personām bez izņēmuma, pamatojoties uz visu personu vienlīdzību.⁶ Ar cilvēka cieņu vienlīdz apveltītas ir arī tās personas, kuru uzvedība, uzskati un morāle lielākajai sabiedrības daļai ir nepieņemama un, iespējams, pat drošu sabiedrības līdzāspastāvēšanu apdraudoša. Saskaņā ar Kanta kategoriskā imperatīva idejām atbilstoši ikvienam cilvēkam neatņemamajai cieņai personu jāskata kā mērķi, bet ne vienīgi kā līdzekli.⁷ Tāpat pretēji Kanta sākotnējiem uzskatiem, ka ar cilvēka cieņu ir apveltītas vienīgi saprātīgi

¹ Moltmann J. On Human Dignity. Political Theology and Ethics. Philadelphia: Fortress Press, 1984, p. 3-35.

² Kūle M. Cieņa ir dzīve atziņas režīmā. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/318503-maija-kule-ciena-ir-dziveatzinas-rezima-2020> [skatīts 14.01.2020.]

³ Kūle M., Kūlis R.. Filosofija. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 211. lpp.

⁴ Barak A. Human dignity. The Constitutional Value and the Constitutional Right. United Kingdom: Cambridge University Press, 2015, p. 26.

⁵ Kant I. Bemerkungen zu den Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen. AA Bd. 20. [o. p.]: Hrsg. von Gerhard Lehmann, 1942., S. 176.

⁶ Ģenerāladvokāta P. Maduro (*Poiães Maduro*) 2008. gada 31. janvāra viedoklis lietā: C-303/06 S. Coleman v. Attridge Law and Steve Law. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=70456&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=286886> [aplūkots 02.04.2021.]

⁷ Immanuel Kant, Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, in: Werkausgabe in zwölf Bänden, herausgegeben von Wilhelm Weischedel, Bd. VII, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1968, S.66.

spriestspējīgas būtnes, arī pats filozofs vēlāk atzina, ka cilvēka cieņas koncepts nav sasaistīts ar to, vai persona ir racionāla un spēj patstāvīgi lemt par savu dzīvi.⁸

Liels progress cilvēka cieņas koncepta attīstībā vērojams tieši pēc Otrā pasaules kara un tā radītā posta. Apzinoties cilvēka cieņas nozīmi, to nostiprināja arī vairākos starptautiskajos dokumentos, piemēram, Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā.⁹ Pēckara demokrātijās cilvēka cieņa kļuva par stūrakmeni indivīda attiecībās ar valsti.¹⁰ Lai gan pirmā valsts Eiropā, kas konstitūcijā *expressis verbis* ierakstīja cilvēka cieņu, to saistot ar vienlīdzību, bija Itālija, tomēr ārkārtīgi lielu ietekmi uz cilvēka cieņas koncepta izpratni ir atstājušas tieši Vācijas tiesību zinātnieku idejas.¹¹ Tās konstitūcijas 1.panta pirmajā teikumā noteikts, ka cilvēka cieņa ir neaizskarama un visas valsts varas pienākums ir to respektēt un aizstāvēt.¹²

Ņemot vērā demokrātiskā ceļā izveidojušos nacionālsociālistisko režīmu, kas noveda pie klajiem cilvēktiesību pārkāpumiem, pēc Otrā pasaules kara laikā piedzīvotajām šausmām Vācijā pieņemtais pamatlikums nodibināja jaunu konstitucionālo kārtību. Tajā cilvēka cieņu nostiprināja kā centrālo vērtību, balstot to taisnīgumā un visu cilvēku vienlīdzībā.¹³ Tieši Vācijas konstitucionālajās tiesībās rodami pirmsākumi doktrīnai par valsts pienākumam aizsargāt cilvēka cieņu.¹⁴ Vācija, tāpat kā Latvija, ir piederīga Rietumu tiesību lokam, tāpēc šīs atziņas var attiecināt un ņemt vērā, arī vērtējot cilvēka cieņas konceptu un tā izpratni Latvijā. Nenoliedzami, ka Vācijas izpratne par cilvēka cieņu un tās lomu demokrātiskā tiesiskā valstī lielā mērā ir ietekmējusi arī Latvijas skatījumu uz šo jēdzienu.

Pēckara gados cilvēka cieņa kļuva par konstitucionālisma sirdi. Eiropas valstīs tās ierakstīšana konstitūcijās kļuva ļoti izplatīta, cilvēka cieņas jēdzienu parasti nostiprināja konstitūciju sākuma daļā, preambulā vai kā vienu no valsts pamatprincipiem. Šādu pieeju īstenoja tādas valstis kā, piemēram, Grieķija,¹⁵ Portugāle,¹⁶ Spānija,¹⁷ Ungārija,¹⁸ Beļģija,¹⁹

---

⁸ Schroeder D. Human Rights and Human Dignity. An Appeal to Separate the Conjoined Twins. *Ethic Theory Mopal Prac*, 2012, Issue 15, p. 132-133.

⁹ Universal Declaration of Human Rights. Available: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf [viewed 14.11.2020.]

¹⁰ Weinrib L., Human Dignity as a Rights-Protecting Principle. *National Journal of Constitutional Law*, 2004, Issue 17, p. 221-227.

¹¹ Dupré C., Human Dignity in Europe: A Foundational Constitutional Principle. *European Public Law*, 2013, Nr. 19., p. 322.

¹² Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland [Vācijas Federatīvās Republikas pamatlikums]. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_1.html [aplūkots: 21.03.2021.]

¹³ Eberle, E.J. Observations on the Development of Human Dignity and Personality in German Constitutional Law: An Overview. *Liverpool Law Rev*, 2012, Nr. 33, p. 201-233.

¹⁴ Fletcher G. P., Human Dignity as a Constitutional Value. *Western Ontario Law Review*, 1984, Nr.22, p. 171.

¹⁵ The Constitution of Greece [Grieķijas konstitūcija]. Pieejama: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/gr/gr220en.pdf> [aplūkots 18.05.2021.]

¹⁶ The Constitution of the Portuguese Republic [Portugāles konstitūcija]. Pieejama: <https://dre.pt/constitution-of-the-portuguese-republic> [aplūkots 18.05.2021.]

¹⁷ The Constitution of Spain [Spānijas konstitūcija]. Pieejama: https://www.constituteproject.org/constitution/Spain_2011.pdf?lang=en [aplūkots 18.05.2021.]

Somija²⁰ un Igaunija.²¹ Latvija šajā ziņā līdz pat Satversmes²² ievada pieņemšanai bija teju unikālā situācijā, jo bija viena no ļoti retajām valstīm, kur cilvēka cieņa konstitūcijā bija ietverta, taču nostiprināta vienīgi Satversmes 95. pantā, nosakot valsts aizsardzību cilvēka cieņai un godam, kā arī pazemošanas un necilvēcīgas apiešanās aizliegumu.²³ Cilvēka cieņu Satversmes ievadā ierakstīja vien 2014. gadā.²⁴

Tomēr jāpatur prātā, ka pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas nerādīja jaunu pamatlikumu, bet gan stājās spēkā 1922. gadā pieņemtā Satversme, kas ir viena no Eiropas vecākajām konstitūcijām.²⁵ Kā jau noskaidrots iepriekš, atsauces uz cilvēka cieņu sāka ieviest vien pēc Otrā pasaules kara, tādēļ nav pārsteidzoši, ka 20.gadsimta sākuma konstitūcijās neminēja cilvēka cieņu. Arī, piemēram, Veimāras konstitūcijā nebija atsauču uz šo konceptu.²⁶

Tāpat nevar uzskatīt, ka cilvēka cieņa tās vispārcilvēciskajā izpratnē Latvijas tiesību telpā būtu pilnīgs jauninājums un kaut kas līdz Satversmes 2014. gada grozījumiem nepazīstams. Piemēram, konstitucionālā likuma „Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi” 1. pantā bija norādīts, ka cilvēks, viņa dzīvība, brīvība, cieņa un tiesības ir Latvijas valsts augstākā pamatvērtība, savukārt 3. pantā noteikts valsts pienākums aizsargāt cilvēka cieņu.²⁷ Līdz ar to ir pilnībā pamatoti atzīt, ka arī Latvija kopš neatkarības atjaunošanas ir apzinājusi cilvēka cieņas centrālo nozīmi.

1.2 Cilvēka cieņas koncepta saturs

Cilvēka cieņu var apskatīt gan kā vispārcilvēcisko cieņu, gan personīgo cieņu. Vispārcilvēciskās cieņas izpratnē cilvēks ir augstākā bioloģiskā būtne, šai aspektā cilvēks ir vērtība pati par sevi. Savukārt personīgā cieņa raksturojas ar šaurāku izpratni, proti, tas ir cilvēka pašnovērtējums, ko var apdraudēt, piemēram, ar goda aizskaršanu un neslavas

---

¹⁸The Constitution of the Republic of Hungary [Ungārijas konstitūcija]. Pieejama: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/hu/hu047en.pdf> [aplūkots 18.05.2021.]

¹⁹The Constitution of Belgium [Beļģijas konstitūcija]. Pieejama: https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetUK.pdf [aplūkots 18.05.2021.]

²⁰Constitution of Finland [Somijas konstitūcija]. Pieejama: <https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> [aplūkots 18.05.2021.]

²¹The Constitution of the Republic of Estonia [Igaunijas konstitūcija]. Pieejama: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/rhvv/act/530122020003/consolide> [aplūkots 18.05.2021.]

²² Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [22.05.2021.red.]

²³ Dupré C., Human Dignity in Europe: A Foundational Constitutional Principle. European Public Law, 2013, Nr. 19., p. 323,

²⁴ Likums „Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”: LV likums. Pieņemts 2014.gada 19. jūnijā. [22.03.2021.]

²⁵Kusiņš G. Latvijas Republikas 1922. gada Satversmes atjaunošana. Grām.: Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017, 310. lpp.

²⁶Die Verfassung des Deutschen Reichs („Weimarer Reichsverfassung“) [Veimāras konstitūcija]. Pieejama:https://www.jura.uni-wuerzburg.de/fileadmin/02160100/Elektronische_Texte/Verfassungstexte/Die_Weimarer_Reichsverfassung_2017ge.pdf [aplūkots: 21.03.2021.]

²⁷Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi: LV konstitucionālais likums. Pieņemts 10.12.1991. [28.10.1997.v.r.]

celšanu.²⁸ Ar personīgo cieņu saprot sabiedriskā vērtējuma atspoguļojumu paša cilvēka apziņā, tādējādi personīgā cieņa ir atkarīga un var mainīties sociālās ietekmes rezultātā.²⁹ Savukārt vispārcilvēciskā cieņa ir universāla, nemainīga un personai mūžīgi piemītoša.³⁰ Šī darba ietvaros autore apskatīs cilvēka cieņu tieši caur vispārcilvēciskās cieņas koncepta prizmu.

Cilvēka cieņa tās vispārcilvēciskajā izpratnē ir pilnīgi visām personām piemītoša un nemainīga, neatņemama īpašība tādēļ vien, ka šī būtne ir cilvēks. Lai gan tas izriet no paša jēdziena, tomēr vērts atzīmēt, ka cilvēka cieņa piemīt vienīgi fiziskām personām.³¹ Visas cilvēciskas radības bez jebkāda izņēmuma ir cieņā līdzvērtīgas. Tā nav atkarīga no cilvēka dzimuma, vecuma, sociālā stāvokļa vai jebkādiem citiem kritērijiem, bet ir universāla un attiecināma uz pilnīgi visiem cilvēkiem. Cilvēka cieņa ir avots un pamats visām citām cilvēktiesībām.³²

Lai gan atsevišķos domātāju darbos cilvēka cieņa parādās sasaistē ar indivīda saprātu un spēju pieņemt racionālus lēmumus, taču šis uzskats neatbilst mūsdienu nostājai par cilvēka cieņu, kurai nav nekāda sakara ar personas rīcībaspēju. Cilvēka cieņa piemīt pilnīgi visām personām tikai tāpēc vien, ka tās ir cilvēki neatkarīgi no tā, vai šī persona ir racionāla un spējīga saprātīgi izmantot savu autonomiju.³³ Arī, piemēram, Apvienoto Nāciju Organizācijas „Princīpos garīgi slimu personu aizsardzībai un garīgās veselības aprūpes uzlabošanai” īpaši uzsvēta nepieciešamība pret garīgi slimām personām izturēties humāni, respektējot cilvēka iedzimto cieņu.³⁴

Lai gan ir bijušas diskusijas par to, kad tieši sākas un kad beidzas cilvēka esība, tomēr secināms, ka cilvēka cieņa ir mūžīga un piemīt visā cilvēka pastāvēšanas laikā, tai skaitā pirms cilvēka dzimšanas un pēc tā nāves. Kā atzinusi Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa, cilvēciska būtne, kas vēl tikai attīstās un veidojas, sevī nes cilvēka cieņu un nav nozīmes tam, vai šī persona to apzinās un vispār ir dzimusi.³⁵ Cilvēka cieņa neizbeidzas ar personas nāvi.³⁶

---

²⁸ Hamkova D. Cieņas izpratne bioētikā. Jurista Vārds, 2010, Nr. 21.

²⁹ Nowak M. UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. Kehl: N. P. Engel, 1993, p. 288; Joseph S., Schultz J., Castan M. The International Covenant on Civil and Political Rights. Cases, Materials and Commentary. Oxford: Oxford University press, 2005, p. 493.

³⁰ Jones J. Human Dignity in the EU Charter of Fundamental Rights and its Interpretation Before the European Court of Justice. Springer Science+Business Media Dordrecht, 2012, Issue 33, p.299.

³¹ Schroeder D. 2012, p.149.

³² Moltmann J. 1984, p.9.

³³ Schroeder D. 2012, p.132-133.

³⁴ UN Principles for the protection of persons with mental illness and the improvement of mental health care. Available:

https://www.who.int/mental_health/policy/en/UN_Resolution_on_protection_of_persons_with_mental_illness.pdf [viewed:21.02.2021.]

³⁵ Vācijas konstitucionālās tiesas 25.02.1975. spriedums lietā BVerfGE 39, 1. Pieejams: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv039001.html> [aplūkots 12.03.2021.]

Arī Satversmes tiesa norādījusi, ka cilvēka cieņa saglabājas un ir jāaizsargā gan personas dzīves laikā, gan arī pēc tam.³⁷

Cilvēka cieņa ir samērā relatīvs koncepts, jo ir atkarīga no vēsturiskām, kultūras, reliģiskām, sociālām un politiskām iezīmēm. Tā ir pamatota konkrētas sabiedrības izpratnē attiecīgajā laikā.³⁸ No vienas puses cilvēka cieņa ir mūžīga, taču tajā pašā laikā tās izpratne ir atkarīga no laika un telpas, kurā persona dzīvo. Lai gan cilvēka cieņas nozīmei varētu piekrist ikviens, taču uz jautājumu par to, kam piemīt cilvēka cieņa un ko tā paredz vai aizliedz, atbildes ir atšķirīgas. Tomēr var piekrist, ka cilvēka cieņas „kompromisu spēja” tikai pierāda cilvēka cieņas universālo raksturu.³⁹ Respektīvi, par spīti cieņas dažādajai izpratnei, tā ir iedzimta un neatņemama jebkuram cilvēkam.

Cilvēka cieņa ir pazīstama visā pasaulē un nostiprināta gan juridiskajos dokumentos, gan filozofu darbos un reliģiskajos priekšrakstos. Lai gan no vienas puses cilvēka cieņa piemīt un ir vienāda pilnīgi visiem cilvēkiem, taču interpretācija par to, ko šis jēdziens nozīmē, kultūras atšķirību dēļ var būt pat kardināli pretēja. Arī islāmticīgie tiesību zinātnieki ir atzinuši, ka Korānā ir ietverta cilvēka cieņa. Atbilstoši šai mācībai tā ir Dieva piešķirta tiesība ikkatram cilvēkam neatkarīgi no viņa rases vai reliģijas – gan dievbijīgie, gan grēcinieki ir apveltīti ar iedzimtu cilvēka cieņu.⁴⁰ Tomēr musulmaņu valstu attieksme pret, piemēram, sievietēm vai homoseksuālām personām norāda uz cilvēka cieņas formālās un materiālās izpratnes atšķirībām.

Lai gan cilvēka cieņu visbiežāk skata kā valsts pienākumu attiecībā pret personu, tomēr tā ir izmantota arī pamattiesību ierobežojumu pamatošanai un kā personu pienākumu avots. Visbiežāk šāda cilvēka cieņas interpretācija ir valstīs ar nedemokrātiskiem režīmiem, zemu attīstības pakāpi vai postpadomju valstīs.⁴¹ Piemēram, Laosas konstitūcijas 23. pantā aizliegtas kultūras un masu mediju aktivitātes, kas kaitē Laosas iedzīvotāju cieņai.⁴² Savukārt Ukrainas konstitūcijas 41. pantā ir noteikts, ka īpašuma lietošana nevar skart citu tiesības,

---

³⁶Vācijas konstitucionālās tiesas 24.02.1971. spriedums lietā 1 BvR 1783/05. Pieejams: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2007/06/rs20070613_1bvr178305.html;jsessionid=4FE15D0D4451C5F701E048CE967A9DC5.1_cid377 [aplūkots 12.03.2021.]

³⁷ Satversmes tiesas 06.03.2019. spriedums lietā Nr. 2018-08-03 11.p. Latvijas Vēstnesis, 2019, nr. 46.

³⁸ Barak A. 2015, p.6.

³⁹ Häbermass J. Par Eiropas konstitūciju. Rīga: apgāds Zinātne, 2013, 22.lpp.

⁴⁰ Ghaly M. Islam and disability: perspectives in islamic theology and jurisprudence. Leiden: Universiteit Leiden, 2008, p.31.

⁴¹ Shulztiner D., Carmi G. E., Human Dignity in National Constitutions: Functions, Promises and Dangers, The American Journal of Comparative Law, 2014, Issue 2, p.483-485.

⁴² The Constitution of Laos [Laosas konstitūcija]. Pieejama: https://www.constituteproject.org/constitution/Laos_2003.pdf?lang=en [aplūkots 12.05.2021. red.]

brīvības un citu cilvēku cieņu.⁴³ Līdzīgi formulējumi ir vēl dažu citu Neatkarīgo Valstu Sadraudzības valstu konstitūcijās.

Šie piemēri kopumā iezīmē ļoti svarīgu aspektu – cilvēka cieņas ierakstīšana konstitūcijā automātiski nenozīmē, ka valsts to ievēros arī praksē. Lai gan valsts var uzsvērt cilvēka cieņas nozīmīgumu, tomēr reālo šī jēdziena izpratni var konstatēt vienīgi skatot tiesību piemērošanu. No vienas puses cilvēka cieņa piemīt visiem pasaules indivīdiem vienādā apmērā, tomēr realitātē šī jēdziena piemērošana valstīs var būt pilnīgi atšķirīga.

Cilvēka cieņas izpratne ir atkarīga no politiskā, ekonomiskā, vēsturiskā un kultūras konteksta, tomēr vislielākā nozīme ir tieši valsts pārvaldes formai. Var droši apgalvot, ka demokrātija nevar pastāvēt bez cilvēka cieņas. Tie ir ārkārtīgi cieši saistīti jēdzieni, jo, no vienas puses, demokrātiskas valsts pamatā ir cilvēka cieņa, bet, no otras puses, ikvienam piemītošā cilvēka cieņa pieprasa demokrātiju.⁴⁴ Ņemot vērā, ka arī Latvija ir atzīstama par demokrātisku valstij, tai ir jābūt balstītai cilvēka cieņā.

Kā konsekventi atzinusi arī Augstākā tiesa, Latvijā vispārcilvēciskās cieņas aizsardzība un nodrošināšana ir nostiprināta Satversmes ievadā un 95. pantā.⁴⁵ Arī Eiropas Savienības pamatā ir cilvēka cieņa, ko apliecina arī viens no dibināšanas līgumiem - Līguma par Eiropas Savienību 2. pants, kur noteikts, ka Eiropas Savienība ir dibināta, pamatojoties uz vērtībām, kas respektē cilvēka cieņu.⁴⁶ Ar cilvēka cieņas jēdzienu sākas arī Eiropas Savienības Pamattiesību harta.⁴⁷ Tās 1. pantā teikts, ka „cilvēka cieņa ir neaizskarama. Tā ir jārespektē un jāaizsargā”. Lai gan pats pants ir īss un lakonisks, taču tieši caur cilvēka cieņas jēdziena prizmu tiek skatītas visas pārējās pamattiesības.

Arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas preambulā un tās 1. pantā teikts, ka visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi cieņā un tiesībās.⁴⁸ Ar mērķi aizsargāt cilvēka cieņu ir pieņemti vairāki normatīvie akti, tostarp biomedicīnas jomā. Piemēram, Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā,⁴⁹

---

⁴³ The Constitution of Ukraine [Ukrainas konstitūcija]. Pieejama: <https://www.refworld.org/pdfid/44a280124.pdf> [aplūkots 23.03.2021.]

⁴⁴ Baldus M. The norm concerning human dignity in the basic law of germany: the development since 1949. Almanac. Const Justice New Millennium, 2014, p.81.

⁴⁵ Sk., piem., Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 16.04.2018. spriedumu lietā Nr. SKA-528/2018. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5456> [aplūkots: 01.03.2021.]

⁴⁶ Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [09.02.2021. red.]

⁴⁷ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Parakstīta Strasbūrā 12.12.2007. [12.05.2021. red.]

⁴⁸ Universal Declaration of Human Rights. Available:

https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf [viewed 14.11.2020.]

⁴⁹ Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā. Parakstīta Oviedo 04.04.1997. [23.04.2021.]

Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību⁵⁰ un likums „Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā”.⁵¹

Tādējādi secināms, ka cilvēka cieņas jēdziens ir vispārzināms un ir pamatā jebkurai demokrātiskai tiesiskai valsti ne tikai Eiropas Savienības, bet arī pasaules mērogā. Cilvēka cieņas nodrošināšana un aizsardzība ir visas tiesību sistēmas mērķis. Tomēr, lai saprastu šī jēdziena saturu, tik abstraktam un vispārīgam konceptam kā cilvēka cieņai ir nepieciešama konkretizācija.

Kā norādījuši vācu konstitucionālo tiesību zinātnieki, cilvēka cieņa aptver vairākas dimensijas: ķermeņa integritātes ievērošanu un aizsardzību, cilvēka cienīgu dzīves apstākļu nodrošināšanu, elementārās tiesiskās vienlīdzības nodrošināšanu, kā arī personiskās identitātes un integritātes aizsardzību.⁵² Cilvēka cieņa arīdzan ietver iespēju katrai personai pilnvērtīgi attīstīt savu potenciālu un brīvību veidot savu personību un piepildīt savu dzīvi.⁵³

Darba autore secina, ka cilvēka cieņas tvērumu veido divi pīlāri – pirmkārt, nostādne, ka cilvēks ir pietiekami saprātīgs un pats spēj realizēt savu potenciālu. Tas nozīmē, ka cilvēks ir brīvs savās izvēlēs un spēj uzņemties atbildību par tām. Cilvēkam piemīt privātautonomija un ekskluzīva kompetence lemt par sevi un savu ķermeni. Tā ietver cilvēka integritāti un autonomiju – darbošanos pēc paša izveidota plāna. Valstij ir negatīvs pienākums neiejaukties personas patībā un respektēt tās izvēles.

Otrkārt, no cilvēka cieņas izriet nepieciešamība pret personu izturēties tā, ka netiek aizskarta tās cieņa. Lai gan cilvēks pats par sevi ir saprātīgs un var savas privātautonomijas ietvaros pēc iespējas pilnīgāk realizēt savu potenciālu, tomēr diemžēl nereti cilvēki nonāk situācijās un apstākļos, kad personai nav iespējams nodrošināt dzīvi, kas atbilstu cilvēka cieņai. Valstij ir ne tikai pienākums aizsargāt cilvēka cieņu, bet arī rodas pozitīvs pienākums personām radīt optimālus apstākļus cilvēka cieņas īstenošanai. Piemēram, kontekstā ar tiesībām uz izglītību valstij rodas pienākums nodrošināt izglītojamos ar mācību līdzekļiem.

Autores ieskatā šis apstākļis ir viens no tiem, kas sarežģī cilvēka cieņas izpratni un valsts pienākumu veikt vai atturēties no kādām darbībām, pamatojoties uz cilvēka cieņu. No vienas puses, cilvēks pats ir pietiekami saprātīgs, lai lemtu par savām izvēlēm, taču tajā pašā laikā praksē ir ne mazums gadījumu, kad personas veic tādas darbības vai arī tieši pretēji – nedara to, kas ir nepieciešams viņu kā ar cilvēka cieņu apveltītu būtņu pastāvēšanai. Minētais

---

⁵⁰ Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību. Parakstīta Santjago de Kompostela 25.03.2015. [06.03.2021.]

⁵¹ „Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā: LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [03.02.2021.]

⁵² Sachs M. Grundgesetz Kommentar, München: C.H. Beck, 2007, S. 83.

⁵³ Barak A. 2015, p.128.

apstākļi, autoresprāt, ir galvenais iemesls cilvēka cieņas piemērošanas jautājuma komplikētībai.

Piemēram, Satversmes tiesa 2005.gada 26.janvāra spriedumā atzina, ka indivīds var brīvi realizēt savas tiesības, ja vien viņš ar savu rīcību neaizskar citu cilvēku tiesības, taču tās var ierobežot arī tad, ja indivīda rīcība nonāk pretrunā vispāratzītām morāles vai citām sociālajām normām vai arī šī rīcība vērsta pret pašas personas veselību, par ko sabiedrība jūt atbildību. Satversmes tiesa indivīda veselību atzina par ne tikai personisku, bet arī sociālu vērtību, tādējādi atbalstot valsts tiesības iejaukties indivīda privātajā dzīvē, lai aizsargātu viņu pret sevi pašu.⁵⁴

Līdzīgus secinājumus var izdarīt arī par tiesībām uz izglītību – tās iegūšana dod labumu ne tikai personai, bet arī sabiedrībai. Šīs pieejas izpausme ir saskatāma arīdzan pamatizglītības obligātumā, kas ir mehānisms, kā valsts aizsargājas pret cilvēka iespējamu nesaprātīgu rīcību vai slinkumu. Šādā veidā valsts būtībā pasargā cilvēku no viņa paša, aizsargājot un nodrošinot viņa cieņu. Šāda pieeja rada riskus valsts iespējās iejaukties personas brīvībā, to attaisnojot ar cilvēka cieņas nodrošināšanas nepieciešamību, jo šis jēdziens, kā paskaidrots iepriekš, ietver ne tikai valsts negatīvus, bet arī pozitīvus pienākumus. Pārāk plaša un nekonkrēta cilvēka cieņas koncepta izpratne var novest pie nopietniem indivīda brīvības ierobežojumiem.

1.3 Cilvēka cieņas koncepta juridiskais raksturs

Kopumā sabiedriskajā telpā cilvēka cieņa ir vērtētā ļoti pretrunīgi, uztverot to gan kā prasību, kas valstij jāievēro pret jebkuru personu, gan jēdzienu bez juridiska svara. Tā ir dēvēta, piemēram, par tukšu, morāli bezzobainu rituālu, kuram nav nekādu morālu seku,⁵⁵ tāpat izteikts viedoklis, ka sabiedrību ar likumprojektiem un tiesas spriedumiem radina pie neskaidrām un bezjēdzīgām noteiksmēm, ka cieņa ir kas tāds, kas personām pienākas automātiski.⁵⁶ Izzinot dažādus avotus, secināms, ka arī tiesību zinātnē jautājumā par cilvēka cieņas juridisko raksturu nav panākta vienprātība. Lai gan cilvēka cieņa ir nostiprināta vairāk nekā 160 valstu konstitūcijās,⁵⁷ tomēr nav rodama nepārprotama atbilde par to, kas īsti ir cilvēka cieņa – vērtība, princips vai arī tiesība.

⁵⁴ Satversmes tiesas 26.01.2005. sprieduma lietā Nr. 2004-17-01 11. un 14.1. p. Latvijas Vēstnesis, 2005, nr. 16.

⁵⁵ Neiders I. Cilvēka cieņa bez zobiem. Pieejams: <https://www.rigaslaiks.lv/zurnals/komentari/cilveka-ciena-bez-zobiem-20325> [aplūkots 11.05.2021.]

⁵⁶ Irbe A. Īsa cieņas analīze. Pieejams: <https://telos.lv/isa-cienas-analize/> [aplūkots 12.05.2021.]

⁵⁷ Shulztiner D. Carmi G. E. 2014, p. 461.

Kā norāda tiesību zinātnieks Ā.Baraks, attiecībā par cilvēka cieņas konceptu nav skaidrības ne par tā saturu, ne racionālo pamatu un rezultātu, līdz kādam tas var novest.⁵⁸ Tādēļ nav pārsteigums, ka arī Latvijas tiesību zinātnieku vidū nav sastopama konsekvence uzskatos par to, kas ir cilvēka cieņa. To tostarp pierāda arī dažādība jēdzienos, ar kādiem apzīmē cilvēka cieņu, tādējādi apstiprinot, ka par šī koncepta saturu un jēgu nav vienota viedokļa. Autorei gan nav zināmi turpmāk citēto autoru pašreizējie uzskati par cilvēka cieņas koncepta juridisko nozīmi, tomēr publikācijās pamanāmā dažādība jebkurā gadījumā norāda uz cilvēka cieņas neviennozīmīgo raksturu.

Piemēram, konstitucionālo tiesību eksperts E. Pastars, komentējot Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr.2019-33-01 prognozēja, ka „Centrālā vēlēšanu komisija diez vai likumprojektu, kas būtu pretrunā ar cilvēka cieņas principu, atzītu par Satversmes 78. pantam atbilstošu un nododamu referendumam”.⁵⁹ Arī Augstākās tiesas tiesnese A. Kovaļevska par cilvēka cieņu runā kā principu.⁶⁰ Savukārt Satversmes tiesas tiesnese prof. D. Rezevska, skaidrojot cilvēktiesību individuālo raksturu, norādījusi uz cilvēka kā augstākās vērtības principu, saskaņā ar kuru cilvēktiesības kalpo katra cilvēka individuālai aizsardzībai, ne sociālo mērķu, kas vajadzīgi kādai lielākai vai autoritatīvākai sabiedrības daļai, sasniegšanai.⁶¹

Eiropas Savienības Tiesas tiesnese I. Ziemele cilvēka cieņu uztver gan kā pamatvērtību, gan praktiski piemērojamu pamattiesību.⁶² Līdzīgu viedokli par šī jēdziena saistošo raksturu ir pauduši arī Dita un Jānis Plepi, kas atzina, ka Latvijā cilvēka cieņu kā pamattiesību aizsargā Satversmes 95. pants, bet ievadā lietotais formulējums norāda uz cilvēka cieņu kā konstitucionālu vērtību.⁶³ Tomēr šajā pašā rakstā izklāstītā analīze par cilvēka cieņu kā pamattiesību atklāj, ka līdz šīs publikācijas tapšanas brīdim cilvēka cieņu tiesu argumentācijā neizmantoja kā vienīgo pamatojumu un tiesību pašu par sevi. To skatīja kopsakarā ar citām pamattiesībām, piemēram, uz taisnīgu tiesu, vārda brīvību vai necilvēcīgas apiešanās aizliegumu.

Savukārt Satversmes tiesas tiesnesis Aldis Laviņš uz jautājumu, kas ir cilvēka cieņa – tiesība, princips vai vērtība – atbild, ka tā ir gan vērtība, gan princips, gan tiesība. Laviņa

---

⁵⁸ Barak A. 2015, p.10-12.

⁵⁹ Pastars E. Tiesas spriedums: iespēja samērīgam politiskajam kompromisam. Jurista Vārds, 2020, Nr. 49, 30.-31.lpp.

⁶⁰ Kovaļevska A. Tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni. Jurista vārds, 2009, Nr.51/52

⁶¹ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2.izdevums. Rīga: Daigas Rezevskas izdevums, 2015, 87.lpp.

⁶² Ziemele I. Moderno tehnoloģiju ietekme uz privātumu. Jurista Vārds, 2020, Nr. 40, 8.-10.lpp.

⁶³ Plepa D., Pleps J. Human Dignity in Latvia. In: Becchi P., Mathis K. (eds) Handbook of Human Dignity in Europe. Springer, Cham, 2019, p.481.

kunga ieskatā no Latvijas konstitucionālās tiesas prakses izriet, ka cilvēka cieņu varētu skatīt kā autonomu un patstāvīgu tiesību, tās aizskārumu nepamatojot ar vēl kādu normu.⁶⁴

Prof. J. Lazdiņš paudis uzskatu, ka cilvēka cieņa kā augstākā vērtība pastāv līdztekus tādiem jēdzieniem kā „tiesiska valsts”, „sociāli atbildīga valsts” un „demokrātiska valsts”.⁶⁵ Līdzīgu viedokli ir paudusi arī mg. iur. Līna Kovalevska, kas cilvēka cieņu definējusi kā vērtību, kas rodas no cilvēka eksistences pašas par sevi un tā pastāv neatkarīgi no tā, vai cilvēka cieņas jēdziena aizsardzība nostiprināta normatīvajos aktos.⁶⁶ Savukārt K. Kārklīņa savā pētījumā par cilvēka cieņas statusu starptautiskajās tiesībās secināja, ka cilvēka cieņu var uzskatīt pat par *ius cogens* normu, taču ļoti šaurā tvērumā, respektīvi, kā personas fizisko integritāti.⁶⁷

Līdz ar to secināms, ka, lai gan juristu publikācijās ik pa laikam ir pieminēts cilvēka cieņas jēdziens, taču kopumā jāatzīst, ka par šī koncepta saturu un būtību nav panākta vienprātība un izvērstas diskusijas par cilvēka cieņas tvērumu un juridisko nozīmi ir izpalikušas. Cilvēka cieņas jēdziens ir fundamentāls koncepts jebkurā demokrātiskā tiesiskā valstī un pietiekami bieži ir lietots arī tiesu praksē, tāpēc ir nepieciešams veicināt šī jēdziena vienotu izpratni. Lielu ietekmi cilvēka cieņas koncepta izpratnes attīstībā ir atstājusi Satversmes tiesa, taču autore ieskatā arī šīs tiesas judikatūrā nav izvērstas un viennozīmīgas analīzes par cilvēka cieņas juridisko raksturu.

Sākotnēji Satversmes tiesa cilvēka cieņu atzina par konstitucionālu vērtību, kas ir avots Satversmē garantētajām pamattiesībām kā vienotai sistēmai, ieskicējot šī koncepta aprises, taču jaunākos spriedumos to atzinusi arī par principu.⁶⁸ Atsevišķos nolēmumos cilvēka cieņa skatīta kā pamattiesība, atzīstot, ka tā piemīt ikvienam indivīdam neatkarīgi no jebkādiem nosacījumiem.⁶⁹ Vairākos spriedumos Satversmes tiesa uz cilvēku cieņu reizē ir atsaukusies gan kā vērtību, gan principu, gan pamattiesību.⁷⁰ Šāda pieeja ietver gan ieguvumus, gan arī riskus un jaunus izaicinājumus par ko autore sīkāk izklāsta turpmākajās nodaļās, papildus sniedzot analīzi par cilvēka cieņas juridisko saturu.

---

⁶⁴ Laviņš A. The constitutional status of human dignity: case-law of the constitutional court of the Republic of Latvia. In: Almanac. Const Justice New Millennium, Yerevan: [w.p.], 2014, p.96.

⁶⁵ Lazdiņš J. Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. Jurista Vārds, 2012, Nr. 45.

⁶⁶ Kovalevska L. Pacienta autonomijas princips un tā izpausmes. Jurista Vārds, 2009, Nr. 8.

⁶⁷ Kārklīņa K. Human dignity as a foundational value of peremptory norms in international law. Rīga: Rīga Graduate School of Law, 2020, p.41.

⁶⁸ Plepa D. Pleps J. Satversmes tiesas ietekme uz Latvijas tiesiskās sistēmas attīstību. Jurista Vārds, 2016, Nr.49, 28.lpp.

⁶⁹ sk., piem., Satversmes tiesas 25.06.2020. sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 17.1. p. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 121.

⁷⁰ sk. Satversmes tiesas 12.11.2020. sprieduma lietā Nr. 2019-33-01. 12.2.p. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 222.

1.3.1. Cilvēka cieņa kā augstākā vērtība demokrātiskā tiesiskā valstī

Jebkuras valsts pastāvēšana nevar būt bezmērķīga, tādēļ tai jābalstās uz vērtībām, kuras īsteno caur šiem mērķiem. Vērtības ir tiesību dziļākais pamats, kas ar principu starpniecību tiek īstenots tiesību sistēmā, tādējādi valsts ir mehānisms, ar kura palīdzību sabiedrība iedzīvina savas vērtības.⁷¹ Atbilstoši vērtību jurisprudences atziņām tiesību vadmotīvs ir vērtības: dažādie sabiedrības grupu materiālie, garīgie un reliģiskie vērtību priekšstati. Caur tiesībām izpaužas šo vērtību aizsardzība un sekmēšana.⁷² Vērtības ir kā kolektīvi orientieri, kas apvieno sabiedrību un padara iespējamu personu savstarpēju sapratni un līdz ar to arī valsts pastāvēšanu laikā.⁷³

2014. gada grozījumu, kuru rezultātā Satversmei pievienoja ievadu, mērķis bija nostiprināt Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts vērtības. To atzina arī Egils Levits, viens no Satversmes ievada projekta autoriem, norādot, ka tā ceturtā rindkopa līdztekus latviskajai dzīvesziņai un tradīcijām satur universālās humānās pamatvērtības.⁷⁴ Līdz ar to var pievienoties viedoklim, ka minētie grozījumi dod skaidru pārlicību, ka Latvijā cilvēka cieņa ir atzīstama par konstitucionālu vērtību.

Kā jau minēts iepriekš, Satversmes tiesa cilvēka cieņu vairakkārt ir atzinusi par vērtību.⁷⁵ Šādu pieeju atbalsta arī Augstākā tiesa, norādot, ka cilvēka cieņas koncepts ir ikvienas demokrātiskas tiesiskas valsts pamatā, tā aizsardzība un nodrošināšana ir visas tiesību sistēmas virsmērķis.⁷⁶ Arī tiesu prakse par sociālo tiesību jautājumiem liek domāt, ka vispārējās jurisdikcijas tiesas cilvēka cieņu skata kā vērtību, kuru ņem vērā, interpretējot visas tiesību normas. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments vienā no spriedumiem par valsts pensijas aprēķinu uzsvēra, ka valsts brīvība, īstenojot sociālo palīdzību, ir tiktāl, ciktāl tā atbilst cilvēka cieņā balstītajiem sociāli atbildīgas un ilgtspējīgas valsts principiem.⁷⁷ Tādējādi ir pamatoti atzīt, ka arī vispārējās jurisdikcijas tiesu praksē cilvēka cieņu skata kā centrālo vērtību, caur kuras prizmu skata jebkuru tiesību jautājumu.

⁷¹ Levits E. Sabiedrības vērtības: valsts, vērtība, kultūra. No 11. Bīriņu konstitucionālā tiesībpolitikas semināra izdales materiāla. Bīriņi: Publisko tiesību institūts, 2014, 86.-88. lpp.

⁷² Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mīts M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Latvijas Republikas Satversmes 1. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs. Prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 191.lpp.

⁷³ Osipova S. Tautas gars, pamatnorma un konstitucionālā identitāte. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru. Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 306. lpp.

⁷⁴ Latvijas Republikas 11. Saeimas ziemas sesijas 2014. gada 27. marta četrpadsmitās sēdes stenogrammas. Pieejams: https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/233#LP1075_115 [aplūkots 15.05.2021.]

⁷⁵ sk. Satversmes tiesas 22.10.2002. sprieduma lietā Nr. 2002-04-03, 3. p. Latvijas Vēstnesis, 2002, nr. 154.

⁷⁶ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 30.09.2020. sprieduma lietā Nr. SKA 166-2020 9.p. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6649> [aplūkots: 01.03.2021.]

⁷⁷ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 16.03.2021. sprieduma lietā nr. A420271718 14.p. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/442342.pdf> [aplūkots: 01.03.2021.]

Kā noskaidrots iepriekš, arī Latvijā cilvēka cieņa ir atzīta par konstitucionālu vērtību. Autores ieskatā, nav īpašu šaubu par to, vai šāda nostādne atbilst patiesībai un ir pareiza. Šādu uzskatu ir pauduši gan Latvijas un ārzemju tiesību zinātnieki, gan vispārējās jurisdikcijas tiesas un Satversmes tiesa, par tieši šādu termina izpratni liek domāt arī vairākos normatīvajos aktos lietotie cilvēka cieņas jēdziena formulējumi, tās iekļaušana preambulās vai arī likuma mērķa definīcijās. Vislielākās domstarpības saskatāmas diskusijā par cilvēka cieņas kā principa vai pamattiesību izpratni.

1.3.2. Cilvēka cieņa kā juridiski saistošs koncepts

Liela daļa autoru norādījuši, ka cilvēka cieņa ir tā, kas pamato cilvēktiesību esību un līdz ar to ir jebkuras demokrātiskas valsts centrālā vērtība, taču tā nebūtu uzskatāma par tiesību. Pretēja izpratne praksē var novest pie komplicētām problēmām tiesību uz cilvēka cieņu piemērošanā šī jēdziena nenoteiktības dēļ. Ja pieņem, ka tā ir tiesība, atsevišķās situācijās var būt ārkārtīgi sarežģīti noteikt gan to, cik plašs ir cilvēka cieņas satura tvērums, gan to, kam un kādā veidā šī tiesība būtu jānodrošina, jāievēro vai jāaizsargā, kas galu galā neizbēgami noslēgtos ar diskusijām uz morālē balstītiem, ne juridiskiem argumentiem.⁷⁸

Līdz ar personas tiesībām rodas saistība pret kādu, kam šī tiesība ir jāiedzīvina, respektīvi, jebkurai tiesībai pretī ir pienākums.⁷⁹ Cilvēka cieņas tvēruma dēļ varētu rasties problēmas, nosakot subjektu, no kura prasāma kāda rīcība. Visproblemātiskāk tas varētu būt gadījumos, kad ir jāveic kādas pozitīvas darbības cilvēka cieņas nodrošināšanai. Ņemot vērā cilvēka cieņas plašo tvērumu, tā reāla piemērošana var kļūt problemātiska.⁸⁰

Arīdzan Freiburgas Universitātes profesors Franks Ludvigs Šēfers (*Frank Ludwig Schäfer*) aicinājis šauri piemērot cilvēka cieņu kā juridiski saistošu konceptu, lai izvairītos no varas dalīšanas principa pārkāpuma. Viņa ieskatā cilvēka cieņu nevar izmantot kā vienīgo argumentu, lai tiesas pamatotu kādu spriedumu, bet to var izmantot kā palīglīdzekli, interpretējot kopsakarā ar kādu citu pamattiesību.⁸¹ Šēfers uzskata, ka cilvēka cieņa jāpiemēro kā tiesību princips, interpretējot citas tiesības, bet kā pamattiesība vien ekstrēmos izņēmuma gadījumos.

⁷⁸ Kleinig, J., Evans, N.G. Human Flourishing, Human Dignity, and Human Rights. *Law and Philos*, 2013, Issue 5, p. 563.

⁷⁹ Wesley N., *Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning and Other Legal Essays*. New Haven: Yale University Press, 1919, p. 19-22.

⁸⁰ McCrudden Ch. Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *The European Journal of International Law*, 2008, Issue 19, p.697.

⁸¹ Schaefer F.L. Human Dignity: Key Principle of the German Constitution? In: *Collection of Research Papers in Conjunction with the 6th International Scientific Conference of the Faculty of Law of the University of Latvia*, Riga: University of Latvia Press, 2017, p.24.

Strīdi par cilvēka cieņas koncepta juridisko raksturu ir skatīti arī Eiropas Savienības tiesas judikatūrā. Tiesa izskatīja strīdu par Vācijā bāzēta uzņēmuma tiesībām sniegt pakalpojumus, kas Vācijas ieskatā ir pretrunā cilvēka cieņai. Šis angļu uzņēmums Vācijā komerciālos nolūkos piedāvāja izklaides pasākumus, kuru būtība bija ar lāzera stariem šaut uz cilvēkiem, imitējot viņu nogalināšanu. Vācija argumentēja, ka šādas spēles padara vardarbību ikdienišķu un kopumā ir slepkavību simulējošas darbības, kas ir pretrunā cilvēka pamattiesībām būt atzītam un cienītam.⁸² Eiropas Savienības tiesa piekrita Vācijas pozīcijai, dodot priekšroku cilvēka cieņai, lai gan tai iepretim bija fundamentālais Eiropas Savienības brīvā tirgus princips.

Ģenerālvokāte Kristīne Štiksa-Hakla (*Christine Stix-Hackl*) minētās lietas secinājumos izvirzīja jautājumu par cilvēka cieņas juridiski saistošo spēku, proti, vai tas ir vispārējs princips, vērtēšanas princips vai neatkarīgas pamattiesības. Savos secinājumos ģenerālvokāte norādīja, ka viņas ieskatā Vācijas tiesībās cilvēka cieņa ir princips, taču tā noteikti nav uztverama kā neatkarīga norma, kuru var izmantot kā tiesisko pamatojumu, bet vien kā interpretācijas līdzekli.⁸³

Autore pievienojas Šēfera viedoklim, ka cilvēka cieņu var skatīt kā pamattiesību vienīgi šauros gadījumos, kas aprobežotos ar no Kanta aizgūto un vēlāk arī Vācijas konstitucionālajās tiesībās attīstīto tēzi, ka persona ir jāskata nevis kā līdzeklis, bet mērķis.⁸⁴ Tā tas varētu būt, piemēram, situācijā, kad jāizvērtē, vai demokrātiskā tiesiskā valstī var notriekt teroristisku lidmašīnu ar pasažieriem tikai tāpēc, ka pastāv liels risks, ka tās dēļ aizies bojā daudz lielāks personu skaits. Atbilstoši ikvienai personai piemītošajai cieņai atbilde būtu noliedzoša.

Personu nevar skatīt kā līdzekli, jo pilnīgi jebkuram cilvēkam piemīt vērtība un tā visiem cilvēkiem ir vienāda - ikkatrs cilvēks ir tiesību subjekts un pret to nevar attiekties kā pret objektu. Savukārt kopumā cilvēka cieņa autores ieskatā būtu piemērojama kā vispārējais tiesību princips, kas iegūst konkrētizāciju kādu citu pamattiesību interpretācijā, tādā veidā izvairoties no pārlieku lielas tiesu varas ietiekšanās likumdevēja sfērā, kas būtu neatbilstoša varas dalīšanas principam. Tiesas nedrīkst pārkāpt robežu, aiz kuras sākas tiesībpolitiski apsvērumi un likumdevējam demokrātiski leģitīmi nodotā kompetence.⁸⁵

Par spīti iepriekš minētajiem riskiem, cilvēka cieņa ir uzskatāma par juridiski saistošu konceptu. Vispildītāk to apliecina Vācijas tiesu prakse, kur uz cilvēka cieņu raugās kā uz

⁸² EST 14.10.2004. spriedums lietā C-36/02 Omega Spielhallen- und Aiiotomatenaufstellungs-GmbH.

⁸³ Ģenerālvokātes K. Štiksas-Haklas (*C. Stix-Hackl*) secinājumi lietā C-36/02. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=49004&pageIndex=0&doclang=LV&mode=r eq&dir=&occ=first&part=1> [aplūkots 22.04.2021.]

⁸⁴ Grant E., Dignity and Equality. *Human Rights Law Review*, 2007, Nr.2, p.308.

⁸⁵ Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa 26.11.2020. atsevišķās domas lietā Nr. 2019-33-01, 3.p. Latvijas Vēstnesis, 2021, nr. 7.

konstitucionālu principu, atbilstoši kuram ikvienai personai ir tiesības tostarp uz pašnoteikšanos un brīvu attīstību.⁸⁶ Šajā valstī cilvēka cieņas principu piemēro ne tikai publiskajās, bet arī privātajās tiesībās, sevišķi deliktu gadījumā.⁸⁷

Satversmes tiesas judikatūra apliecina, ka arī Latvijā cilvēka cieņu skata kā vispārējo tiesību principu.⁸⁸ Jau 1997. gadā tiesību zinātnieks Egils Levits atzina, ka no Satversmes 1. panta izriet vairāki vispārējie tiesību principi, tostarp cilvēka cieņa.⁸⁹ Šādu pozīciju apstiprināja arī Satversmes tiesa.⁹⁰ Savukārt jaunākajos Satversmes tiesas spriedumos cilvēka cieņa ir skatīta arī kā pamattiesība. To pierāda, piemēram, lieta par atvaļinājumu bērna mātes partnerei, kur tiesa uzsvēra, ka „cilvēka cieņa kā pamattiesība piemīt ikvienam cilvēkam neatkarīgi no jebkādiem nosacījumiem”.⁹¹

Tiesību normas nevar iztulkot un piemērot pretēji konstitucionālās tiesas lemtajam. Līdz ar to Satversmes tiesas sniegtā interpretācija ir saistoša visiem valsts varas atzariem un tās neievērošana vai rīkošanās pretēji tai uzskatāma par juridisku kļūdu.⁹² Tādējādi Latvijā cilvēka cieņa atzīstama par pamattiesību un arī vispārējo tiesību principu, pie tam tādu, no kura personai izriet subjektīvas tiesības.

Vispārējos tiesību principus jebkurā brīdī var pārveidot par tieši piemērojumu tiesību normu,⁹³ tādēļ, ņemot vērā, ka cilvēka cieņa ir atzīta gan par pamattiesību, gan principu, var pārlicinoši apgalvot, ka cilvēka cieņa arī Latvijā ir atzīstama par juridiski saistošu konceptu, kas uzliek pienākumu cieņu gan aizsargāt, gan nodrošināt. Jau iepriekš norādīto apsvērumu dēļ (darba autores ierosinājums cilvēka cieņu piemērot kā principu, bet kā pamattiesību vien izņēmuma gadījumos) turpmāk darbā cilvēka cieņu kontekstā ar sociāli atbildīgas valsts principu un tiesībām uz izglītību autore dēvē un skata kā vispārējo tiesību principu.

---

⁸⁶ Vācijas konstitucionālās tiesas 21.06.1977 spriedums lietā 1 BvL 14/76. Pieejams: <https://openjur.de/u/60105.html> [aplūkots 12.03.2021.]

⁸⁷ Schaefer F.L.2017, 26.lpp.

⁸⁸ sk., piem., Satversmes tiesas 25.06.2020. sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 17.1.p. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 121.

⁸⁹ Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1. panta „demokrātijas” jēdziens. Cilvēktiesību žurnāls, 1997, nr.4, 64.lpp.

⁹⁰ Satversmes tiesas 19.05.2009. sprieduma lietā Nr. 2008-40-01 11.p. Latvijas Vēstnesis, 2009, nr. 78.

⁹¹ Satversmes tiesas 12.11.2020. sprieduma lietā Nr. 2019-33-01. 12.2.p. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 222.

⁹² Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mits M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Balodis R. redakcijā. 2014, 16.lpp.

⁹³ Rezevska D. 2015, 37.lpp.

2. SOCIĀLI ATBILDĪGAS VALSTS PRINCIPS

2.1. Sociāli atbildīgas valsts principa saturs un tā nozīme Latvijā

Sociāli atbildīgas valsts princips, kā jebkurš vispārējais tiesību princips, izriet no pamatnormas, kas noteic, ka Latvija ir neatkarīga, demokrātiska un nacionāla valsts.⁹⁴ Līdz ar to sociāli atbildīgas valsts princips ir ietverts arī Satversmes 1. pantā, kur nostiprināta Latvijas Republikas publisko tiesību ģenerālklausula.⁹⁵ Arī Valsts Prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija to atzina par vienu no valsts iekārtas identitāti raksturojošiem pamatprincipiem, kā arī sākotnēji rosināja sociāli atbildīgas valsts principu tiešā tekstā ierakstīt Satversmes 1. pantā, taču vēlāk atzina, ka no juridiskās tehnikas viedokļa, korektāks risinājums būtu šo principu iekļaut Satversmes ievadā, nevis grozot 1. pantu.⁹⁶

Vēlāk arī pats likumdevējs ar grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē⁹⁷ Satversmes ievadā *expressis verbis* apstiprināja, ka Latvija ir sociāli atbildīga valsts. Kā izriet no Satversmes ievada ceturtnās rindkopas, Latvija ir valsts, kas likumdošanā, pārvaldē un tiesas spriešanā cenšas iespējami plaši īstenot sociālo taisnīgumu. Sociāli atbildīgas valsts mērķis ir sabiedrībā izlīdzināt būtiskākās sociālās atšķirības un katrai iedzīvotāju grupai nodrošināt atbilstošu dzīves standartu.⁹⁸

Cilvēka cieņas nodrošināšanai svarīga ir solidaritāte,⁹⁹ kas ir sociāli atbildīgas valsts principa pamatā, tādēļ sociālo tiesību jomā valsts darbībām ir jāatbilst abiem šiem cieši saistītajiem principiem. Sociāli atbildīgas valsts principa saturā ietilpst cilvēka cienīga dzīves līmeņa nodrošināšana (sociālā palīdzība, pamatpakalpojumi, izglītības, veselības un sociālās aprūpes, kā arī kultūras iestāžu pieejamība), aizsardzība sociālā riska gadījumā, kā arī sociālā taisnīguma nodrošināšana (sociālo atšķirību izlīdzināšana, vājāko aizsardzība un iespēju vienlīdzība).¹⁰⁰ Šis princips ir kā līdzsvarojošs elements starp personu brīvību un vienlīdzību.¹⁰¹ Sociāli atbildīgas valsts princips, bez šaubām, jāievēro arī izglītības tiesībās.¹⁰²

⁹⁴ Satversmes tiesas 21.10.2016. lēmuma lietā Nr. 2016-03-01, 10. p. Latvijas Vēstnesis, 2016, nr. 207.

⁹⁵ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 12.05.2008. sprieduma lietā Nr. SKA-247/2008 9. p. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2008/05_2008/12_05_2008/AL_1205_AT_SKA-247_2008.pdf [aplūkots 2021. gada 7. aprīlī]

⁹⁶ Par universālajiem virsprincipiem: Konstitucionālo tiesību komisija. Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Grām: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu: Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 73.lpp.

⁹⁷ Likums „Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”: LV likums. Pieņemts 2014.gada 19. jūnijā. [22.03.2021.]

⁹⁸ Satversmes tiesas 02.11.2006. sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 18. p. Latvijas Vēstnesis, 2006, nr. 177.

⁹⁹ Fogels B. Centrā: cilvēka cieņa. Rīga: Konrāda Adenauera fonda izdevums, 2006, 31.lpp.

¹⁰⁰ Pleps J. Demokrātija, nepilsoņi un sociāli atbildīga valsts. Jurista vārds, 2008, Nr. 30.

¹⁰¹ Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mits M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G., 2014, 212.–214. lpp.

¹⁰² Maurer H. Staatsrecht I. München: Verlag C.H. Beck, 2007, S. 232.

Satversmes tiesa vērsusi uzmanību uz aspektu, ka sociāli atbildīgas valsts principa pamatā ir cilvēka cieņa, kas nosaka pienākumu valstij izveidot tādu tiesisko ietvaru, kas ikvienam cilvēkam rada iespēju izmantot un pilnveidot savas spējas, tādā veidā norādot uz lielo izglītības nozīmi gan indivīda, gan arī valsts funkcionēšanā.¹⁰³ Šī atziņa precīzi atspoguļo cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts sasaisti un nozīmi demokrātijā, kas savu piepildījumu rod caur izglītības tiesībām. Demokrātija var pastāvēt vienīgi gadījumos, ja tās iedzīvotāji ir zinoši un motivēti iesaistīties sabiedrības un valsts dzīvē.¹⁰⁴ Respektīvi, demokrātija nevar pastāvēt, ja valsts ikvienu sabiedrības locekli neuztver kā ar cilvēka cieņu apveltītu būtni. Demokrātijas pamatā ir tautas vara, tādēļ izglītota un pilsoniski aktīva sabiedrība ir šīs valsts pārvaldes formas stūrakmens.

Sociālās nevienlīdzības dēļ indivīdam var būt sarežģīti iekļauties sabiedriskajos procesos, tādēļ valstij atbilstoši ikvienam piemītošajai cilvēka cieņai ir jāsniedz nepieciešamais atbalsts, lai ļautu grūtībās nonākušai personai kļūt par pilnvērtīgu sabiedrības locekli. Cilvēka cieņa ietver arī pamattiesību nedalāmību.¹⁰⁵ Respektīvi, sociālās tiesības tāpat kā pilsoniskās un politiskās tiesības, kā arī ekonomiskās un kultūras tiesības ir savstarpēji atkarīgas un saistītas.¹⁰⁶ Ja personai nav iespējams iegūt izglītību, šāda situācija potenciāli ietekmē arī pārējo tiesību īstenošanu, piemēram, tiesības uz īpašumu, taisnīgu tiesu vai dalību politiskajos procesos.

Nodrošināt apstākļus, lai personām būtu iespēja kā pilntiesīgiem dalībniekiem piedalīties pilsoniskās sabiedrības procesos, ir valsts pienākums, kas izriet no cilvēka cieņas principa.¹⁰⁷ Tas saistīts ar jau iepriekš minēto pamattiesību nedalāmību. No sociālo tiesību pilnvērtīgas funkcionēšanas ir atkarīgas arī politiskās un pilsoniskās tiesības, kas ir pamatā demokrātijai kā efektīvai valsts pārvaldes formai. Diemžēl jāatzīst, ka pienākumu, ko valstij uzliek sociāli atbildīgas valsts princips, nozīme bieži vien ir līdz galam nenovērtēta.

Vispārīgi uzskatāms, ka indivīdam no sociāli atbildīgas valsts principa paša par sevi neizriet subjektīvas tiesības prasīt kādu konkrētu labumu,¹⁰⁸ izņemot tiesības uz eksistencei nepieciešamo minimumu.¹⁰⁹ Tomēr šajā sakarā jāņem vērā, ka Latvija ir uzņēmusies vairākas starptautiskās saistības, kā arī pieņēmusi normatīvos aktus (konkrēti uzskaitīti turpmākajās

---

¹⁰³ Satversmes tiesas 16.07.2020. sprieduma lietā nr. 2019-25-03 11.1. p. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 137.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Häbermass J. Par Eiropas konstitūciju. Rīga: apgāds Zinātne, 2013, 26.lpp.

¹⁰⁶ Litvins G., Pastars E., Ziemele I., Kovaļevska A. Sociālās tiesības zem ekonomiskās krīzes spiediena. Jurista vārds, 2009, Nr. 33.

¹⁰⁷ Baynes K., Discourse ethics and the political conception of human rights. Ethics&Global Politics, 2009, Nr.2, p. 7.

¹⁰⁸ Jarass H.D., Pieroth B. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Kommentar. München: Verlag C.H. Beck, 2007, S. 506.

¹⁰⁹ Sodan H., Ziekow J. Grundkurs Öffentliches Recht. München: Verlag C.H. Beck, 2007, S. 80.

nodaļās), kas ietver valsts pienākumus sociālo tiesību jomā un nepieciešamību tos reāli veikt. Tāpat nozīmīgi ir arī vispārējie tiesību principi, piemēram, cilvēka cieņas princips.

Atbilstoši Satversmes tiesas metodoloģijai sociālo tiesību jautājumos tiesām ir kompetence izvērtēt, vai valsts veikusi pasākumus sociālo tiesību īstenošanai, vai tie bijuši pienācīgi, kā arī to, vai valsts ir ievērojusi vispārējos tiesību principus.¹¹⁰ Kā noskaidrots jau iepriekš, cilvēka cieņa Latvijā ir atzīta kā vispārējs tiesību princips, tādējādi tas apstiprina tēzi, ka personām, atsaucoties uz cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principu, ir subjektīvas tiesības prasīt konkrētas valsts darbības.

Arī Augstākā tiesa ir atzinusi likumdevēja rīcības brīvību sociālās politikas jomā, kas vispārīgi nav tiesas izvērtēšanas jautājums, taču uzsverot, ka tiesa var iejaukties, ja konstatē, ka ir pieļauts kāda vispārējā tiesību principa pārkāpums.¹¹¹ Šāda pieeja pilnībā atbilst arī minētajai Satversmes tiesas metodoloģijai sociālo tiesību jautājumu izvērtēšanā. Tādējādi secināms, ka tiesu kompetencē ir izvērtēt valsts izveidotās sistēmas sociālajā jomas atbilstību cilvēka cieņas principam.

2.2. Iespēju vienlīdzība kā viens no sociāli atbildīgas valsts elementiem

Viens no sociāli atbildīgas valsts principa elementiem ir valsts pienākums rūpēties par iespēju vienlīdzību, kas izpaužas kā vienlīdzīgu apstākļu radīšana materiālu un nemateriālu labumu iegūšanai. Svarīgi atzīmēt, ka tas nenozīmē, ka valstij visiem ir jānodrošina šie materiālie vai nemateriālie labumi vienādā daudzumā, bet gan jārūpējas, lai ikvienam būtu vienlīdzīgas iespējas tos iegūt.¹¹²

Skatot šo sociāli atbildīgas valsts principa elementu kopsakarā ar tiesībām uz izglītību, var konstatēt, ka iepriekš minētais nozīmē, ka valstij nav pienākums garantēt izglītību, taču tai jāveic visi nepieciešamie pasākumi, lai personām izglītība būtu pieejama par spīti grūtībām, kas tām varētu rasties, piemēram, atrašanās ieslodzījuma vietā, veselības vai finansiālā stāvokļa dēļ. Pēc būtības iespēju vienlīdzība ietver prasību prioritizēt iespējas, valstij piešķirot lielāku atbalstu personām, kurām tās ir mazākas.¹¹³ Tikai ar formālo vienlīdzību nevar reāli

---

¹¹⁰ sk., piem., Satversmes tiesas 11.12.2006. sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 16.1.p., Latvijas Vēstnesis, 2006, nr. 201.

¹¹¹ Augstākās tiesas 12.04.2007. spriedums lietā Nr. SKA – 118/2007 13.p. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/socialas-tiesibas/visparigie-jautajumi?lawfilter=0&year=0> [aplūkots 09.05.2021.]

¹¹² Kovaļevska A. Sociāli atbildīgas valsts princips. Jurista vārds, 2008, Nr.32.

¹¹³ Lazenby H., Bottlenecks: A New Theory of Equal Opportunity, The Philosophical Quarterly, 2016, Issue 264, p.649.

nodrošināt katra indivīda autonomu personības attīstību un aizsargāt ikviena cilvēka cieņu.¹¹⁴ Tas ir iespējams vienīgi nodrošinot faktisko vienlīdzību, kuras izejas punkts ir iespēju vienlīdzība.

Līdz ar to iespēju vienlīdzība ir svarīgs elements valstī, kurai no Satversmes izriet pienākums ievērot sociāli atbildības valsts principu. Šo principu skatot kopsakarā ar no cilvēka cieņas izrietošām tiesībām uz attīstību, konstatējams, ka valstij ir pienākums nodrošināt iespēju vienlīdzību arī izglītības jomā. Tomēr šis koncepts iespēju vienlīdzības nodrošināšanas kontekstā neuzliek valstij par pienākumu skatīt vienas personas cieņu, ignorējot sabiedrību, kurā tā dzīvo.

Cilvēka cieņas piemērojamība un izpratne jāraugās atbilstoši tai laikā pastāvošajai sabiedriskajai domai, tāpat arī iespēju vienlīdzības nodrošināšanas apjoms ir atkarīgs no sabiedrības attiecību realitātes.¹¹⁵ Līdz ar to vispārīgi sociāli atbildīgas valsts un cilvēka cieņas princips kontekstā ar tiesībām uz izglītību paredz pienākumu nodrošināt vienlīdzīgas iespējas iegūt izglītību, taču ņemot vērā arī valsts ekonomiskās iespējas. Lai gan, pirmkārt, iespēju vienlīdzības nodrošināšana ir atkarīga no valsts attieksmes pret kādu sabiedrības grupu, tomēr izglītības tiesībās visbiežāk šī sociāli atbildīgas valsts elementa ieviešana praksē būs saistīta ar papildu izmaksām. Izvērstāku analīzi par valsts pienākumu nodrošināt sociālās tiesības, īpaši pievēršot uzmanību izglītības jomai, autore izklāsta nākamajā apakšnodaļā.

2.3. Sociālo tiesību nodrošināšanas pienākums

Likumdevējam sociālo tiesību jomā ir plaša rīcība brīvība, taču tā nav neierobežota.¹¹⁶ Sociāli atbildīgas valsts princips ir ne tikai līdzeklis citu Satversmē aizsargāto pamattiesību interpretācijai. Šis princips, no vienas puses, pilnvaro valsti, bet, no otras puses, uzliek pienākumu tai īstenot aktīvu politiku sabiedrības problēmu risināšanai visplašākajā nozīmē. Lai gan sociālo tiesību īstenošanā pret likumdevēju nevar izvirzīt tikpat stingras prasības kā attiecībā uz tā neiejaukšanos personas pilsonisko un politisko tiesību īstenošanā, taču likumdevējam jebkurā gadījumā ekonomiskie procesi jāvirza saskanīgi ar sociāli atbildīgas valsts pamatprincipu.¹¹⁷

Jau 2001. gadā Satversmes tiesa norādīja, ka sociālās tiesības nav deklaratīvas normas un valstij tās jānodrošina par spīti likumdevēja rīcības brīvībai sociālo tiesību jomā. Ja kādas

---

¹¹⁴ Grigore-Bāra E. Brīvības un vienlīdzības līdzsvarošana tiesībās. Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds., 2015, 350.lpp.

¹¹⁵ Grant E., Dignity and Equality. Human Rights Law Review, 2007, Nr.2, p.327-328.

¹¹⁶ Satversmes tiesas 19.12.2007. spriedums lietā Nr. 2007-13-03, 8.4.p, Latvijas Vēstnesis, 2007, Nr.207.

¹¹⁷ Kūtris G. Tiesiskās paļāvības un sociāli atbildīgas valsts principi. Jurista vārds, 2009, Nr. 33.

sociālās tiesības ir iekļautas pamatlikumā, valsts no tām nevar atteikties, un valstij ir pienākums gādāt par šo tiesību īstenošanu.¹¹⁸ Līdz ar to nav pieļaujams, ka valsts normatīvajos aktos noteiktu vispārīgas tiesības uz, piemēram, pieeju izglītībai un iespēju vienlīdzību, ja tās nebūtu iespējams īstenot praksē.

Līdzīgi secinājumi izteikti arī citos Satversmes tiesas spriedumos. Piemēram, 2008. gada 9. maija spriedumā par pienākumu apmaksāt ieslodzīto personu saraksti, kas saistīta ar pieeju tiesai, gadījumos, kad personas rīcībā nav līdzekļu sarakstes izdevumu segšanai, Satversmes tiesa zīmīgi uzsvērusi valsts pienākumu garantēt tiesības ne tikai formāli, bet arī nodrošināt efektīvu to īstenošanu praksē.¹¹⁹ Līdzīgu secinājumu tiesa ir izteikusi arī par valsts pienākumu cilvēka cieņu ievērot pēc būtības, nevis vienīgi formāli, izveidojot jēgpilnu tiesisko regulējumu tās aizsardzībai. Tāds tiesiskais regulējums, kas vien deklarētu kādas tiesības, bet nesniegtu nepieciešamo aizsardzību vai atbalstu, pēc būtības būtu cilvēka cieņu aizskarošs.¹²⁰

Sociālo tiesību specifika ir tāda, ka to nodrošināšana ir samērojama ar valsts ekonomiskajām iespējām. Lai arī tās ir ļoti nozīmīgas cilvēktiesības, taču sociālo tiesību realizācija ir atkarīga no katras valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem. Valsts iespējamo atbalstu nevar skatīt atrauti no budžeta iespējām, tomēr ir sociālo tiesību minimums, no kurām valsts nevar atkāpties jebkādā situācijā. No sociāli atbildīgas valsts principa izriet pienākums personas tiesības sociālā nodrošinājuma jomā samērot ar visas sabiedrības labklājību.¹²¹

Valsts pienākumā īstenot sociāli atbildīgas valsts politiku ietilpst arī nepieciešamība izveidot ilgtspējīgu sociālās drošības sistēmu.¹²², nodrošinot valsts ilgtspējīgu attīstību. Šajā sakarā autore vēlas izcelt Satversmes tiesas atziņu par sociālo nevienlīdzību saistībā ar valsts ilgtspēju. Tiesa uzsvēra, ka sabiedrības nevienlīdzība ilgtermiņā var būtiski samazināt cilvēku ekonomisko potenciālu un izaugsmes iespējas, tādēļ sociālekonomiskās nevienlīdzības un nabadzības risku mazināšana ir būtiska arī valsts ilgtspējas aspektā.¹²³

Tādējādi sociāli atbildīgas valsts principa elements – valsts ilgtspējas aspekts – ietver gan pienākumu izveidot noturīgu sociālā nodrošinājuma sistēmu, gan novērst sociālekonomisko nevienlīdzību. Valsts ilgtspējas kontekstā ir svarīgi ne tikai plānot un pārdomāti tērēt finanšu līdzekļus, bet arī veidot sociālā atbalsta sistēmu tā, lai veicinātu sabiedrības attīstību, kam ir tikpat liela nozīme ilgtspējīgas valsts elementā. Sociālās

¹¹⁸ Satversmes tiesas 13.03.2001. spriedums lietā Nr.2000-08-0109. Latvijas Vēstnesis, 2001, nr. 41.

¹¹⁹ Satversmes tiesas 09.05.2008. sprieduma lietā Nr. 2007-24-01 12. p. Latvijas Vēstnesis, 2008, nr. 73.

¹²⁰ Satversmes tiesas 08.04.2021. sprieduma lietā Nr. 2020-34-03 10. 2. p. Latvijas Vēstnesis, 2021, nr. 175.

¹²¹ Satversmes tiesas 15.03.2010. sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 22.p. Latvijas Vēstnesis, 2010, nr. 43.

¹²² Satversmes tiesas 26.11.2009. sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 22.3. p. Latvijas Vēstnesis, 2009, nr. 187.

¹²³ Satversmes tiesas 25.06.2020. sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 17.1. p. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 121.

nevienlīdzības mazināšana ir ārkārtīgi nozīmīga arī sabiedrības drošības jautājumā,¹²⁴ tādēļ tai ir jābūt vienai no valsts prioritātēm.

Rezumējot iepriekš minēto, secināms, ka valsts nedrīkst vieglprātīgi izturēties pret finanšu līdzekļiem, taču nav pieļaujams, ka atbalsta pasākumus neveic gadījumos, ja objektīvi konstatējams, ka valstij ir līdzekļi to finansēšanai. Kopsakarā ar juridiski saistošo cilvēka cieņas principu, valstij ir pienākums veikt aktīvas darbības atbilstoši cilvēka cieņas nodrošināšanai. Sociālās tiesības, tai skaitā izglītības jomā, nedrīkst būt deklaratīvas, bet tām ir jābūt efektīvi īstenojamām. Tās nevar īstenot atrauti no valsts ekonomiskās situācijas, tomēr nespējai ieviest kādus pasākumus jābūt objektīvi pamatotai. Šādu secinājumu pamato arī sociāli atbildīgas valsts principa elements, kas uzliek pienākumu veidot ilgtspējīgu politiku. Sociālā nevienlīdzība ilgtermiņā var apdraudēt demokrātiskas iekārtas pastāvēšanu, tādēļ tās novēršana ir īpaši nozīmīga.

---

¹²⁴ Черныш М.Ф. Концептуальные основы социальной политики: достоинство, справедливость, равенство. Социологический журнал, 2020, №1, с. 17.

3. TIESĪBAS UZ IZGLĪTĪBU KONTEKSTĀ AR CILVĒKA CIENAS UN SOCIĀLI ATBILDĪGAS VALSTS PRINCIPU

3.1. Tiesības uz izglītību kā no cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principa izrietoša nepieciešamība

Ikviena tiesības uz izglītību ir nostiprinātas Satversmes 112. pantā. Saskaņā ar šo normu valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību. Tāpat tiesības uz izglītību ir ietvertas arī vairākos starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, piemēram, paražu tiesību statusu ieguvušās Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 26. pantā,¹²⁵ Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13. pantā¹²⁶ un Konvencijas par bērnu tiesībām 28. pantā.¹²⁷

Arī Latvijai juridiski saistošās Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 2. pantā teikts, ka nevienam cilvēkam nedrīkst liegt tiesības uz izglītību.¹²⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka minētā norma aptver pamatizglītības, vidējas izglītības un augstākās izglītības, kā arī speciālo kursu apguvi, un šīs tiesības attiecināmas uz visu vecuma grupu personām.¹²⁹

Izglītība nozīmē ne vien zināšanu ieguves procesu, bet viens no tās elementiem ir arī iespēja no tās gūt labumu.¹³⁰ Šajā ziņā jānorāda, ka tas ietver ne tikai iespēju gūt lielākus ienākumus, bet izglītībai ir ārkārtīgi liela ietekme uz personas pašcieņu.¹³¹ Tādējādi tiesību uz izglītību nozīme ir daudz tālejošāka par pašu mācību procesu, jo ietekmē arī citus ikvienam cilvēkam nozīmīgus apstākļus – personas iekļaušanos sabiedrībā, darba iespējas, atalgojumu, pašapziņu un tā tālāk.

Sena un izvērsta tiesu prakse par tiesībām uz izglītību sasaistē ar cilvēka cieņu ir atrodama Amerikas Savienoto Valstu judikatūrā. Tajā jau 1951.gadā izskatīja un atzina par cilvēka cieņai neatbilstošu praksi, ka melnādainos bērnus izvietojot nošķirtās mācību iestādēs, pamatojoties vienīgi uz viņu rasi.¹³² Jāatzīst, ka pasaules tiesu praksē ir bijuši vairāki piemēri,

---

¹²⁵ Universal Declaration of Human Rights. Available: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf [viewed 14.11.2020.]

¹²⁶ Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Parakstīts Ņujorkā 16.12.1966. [12.04.2021.]

¹²⁷ Bērnu tiesību konvencija. Parakstīta Ņujorkā 20.11.1989. [01.01.2021. red.]

¹²⁸ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [01.05.2021.]

¹²⁹ ECT apkopojuma „Guide on Article 2 of Protocol No.1 to the European Convention on Human Rights” 12. p. Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf [aplūkots 21.02.2021.]

¹³⁰ Satversmes tiesas 13.05.2005. spriedums lietā Nr. 2004-18-0106 20.3.3. p. Latvijas Vēstnesis, 2005, nr. 77.

¹³¹ Roemer J.E. Equality of opportunity. Harvard: Harvard University Press, 1998, p.61.

¹³² Goodman M., Human Dignity in Supreme Court Constitutional Jurisprudence. Nebraska Law Review, 2005, Issue 3, p.762.

kad tiesības uz izglītību ir skatītas kopsakarā ar cilvēka cieņu, visbiežāk lielas nabadzības, diskriminācijas un rasisma gadījumos.¹³³

Tieši izglītība ir tā, kas cilvēkam dod iespēju sevi attīstīt un pilnveidot. Caur izglītību personai ir iespējams realizēt savu potenciālu, kas cieši sasaucas ar cilvēka cieņas saturā ietilpstošajām iespējām uz brīvu attīstību. Savukārt no sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums panākt, ka ikkatram ir reāla iespēja savu personību attīstīt un pilnveidot tā, lai varētu īstenot ieceres par pašcieņas pilnu dzīvi, kā arī kļūt par pilnvērtīgu sabiedrības locekli.¹³⁴ Minētā atziņa ļoti labi ilustrē tiesību uz izglītību divējādo raksturu. No vienas puses, tiesībām uz izglītību ir no cilvēka cieņas atvasinātais elements uz brīvu attīstību pēc pašas personas vēlmēm un spējām, taču tikpat svarīgs ir sociāli atbildīgas valsts princips, saskaņā ar kuru valstij ir jāievēro valsts ilgtspējas apsvērumi.

Kā atzinusi Satversmes tiesa, tieši tiesības uz izglītību ir tās, kas indivīdam dod iespēju veidoties kā brīvai personībai un iekļauties pilsoniskajā sabiedrībā. Ikvienas demokrātiskas tiesiskas valsts pamatā ir izglītots cilvēks, kas spēj patstāvīgi iegūt informāciju, spriest, kritiski domāt un pieņemt racionālus lēmumus,¹³⁵ no kā secināms, ka izglītība ir viens no būtiskākajiem priekšnoteikumiem brīvas demokrātiskas sabiedrības pastāvēšanai. Izglītība ir gan viena no pamattiesībām, gan instruments, kas personai ļauj iekļauties pilsoniskā sabiedrībā un īstenot savas pamattiesības.¹³⁶

Minētais cieši sasaucas ar cilvēka cieņas konceptu, kas ir jebkuras demokrātiskas tiesiskas valsts pamatā, kā arī sociāli atbildīgas valsts principu. No indivīda perspektīvas cilvēka cieņa ietver iespējas realizēt savas tiesības un potenciālu – spējas, talantus un ieceres – tā, kā pati persona to vēlētos. Tā ietver iespēju cilvēkam brīvi attīstīt savu personību, ciktāl tā neaizskar citu personu brīvības.¹³⁷ Izglītībai ir vistiešākā saikne ar personas izaugsmi un attīstību, kas izriet no katrai personai piemītošās cilvēka cieņas. Savukārt atbilstoši sociāli atbildīgas valsts principam valstij ir jānodrošina iespēju vienlīdzība pieejai izglītībai un pilnvērtīgai tās ieguvei, minēto samērojot ar valsts ekonomiskajām iespējām.

Izglītība no vienas puses ir tā, kas pamato cilvēka cieņu - piemītošā spēja domāt un rīkoties saskaņā ar ētikas apsvērumiem ir tā, kas atšķir cilvēkus no citām dzīvajām būtnēm. No otras puses izglītība ir instruments, kā cilvēka cieņu īstenot.¹³⁸ Cilvēka cieņa pamatojas ikviena indivīda brīvībā, taču līdz ar brīvību rodas atbildība. Izglītības trūkums ilgtermiņā var

---

¹³³ Becker, A. Human Dignity Through Action: Transformative Human Rights Education and Social Work. Journal of Human Rights and Social Work, 2021.

¹³⁴ Jarinovska K. Komentārs Satversmes 112.pantam. Grām.: Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 636.lpp.

¹³⁵ Satversmes tiesas 23.04.2019. sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.p. Latvijas Vēstnesis, 2019, Nr. 81.

¹³⁶ Jarinovska K. 2011, 636.lpp.

¹³⁷ Eberle, E.J. 2012, p. 202.

¹³⁸ Vilks A. Filozofiskā socioloģija Latvijā. Rīga: Drukātava, 2008, 64.-79.lpp.

novest pie situācijas, ka pati persona nespēj pieņemt izsvērtas izvēles ne par savu dzīvi, ne, protams, arī valstiski svarīgus lēmumus. Tieši ar izglītības palīdzību cilvēks apgūst iemaņas, kuras tam nepieciešamas, lai persona varētu iekļauties pilsoniskajā sabiedrībā un būt par pilnvērtīgu tiesību subjektu, nevis valsts aprūpējamo objektu.

Ņemot vērā, ka visi cilvēki ir cieņā līdzvērtīgi, valsts pieeja, ka izglītības tiesību apjoms būtu atkarīgs no indivīda potenciālās ekonomiskās produktivitātes, ir uzskatāms par neatbilstošu cilvēka cieņas principam. Šāda cilvēka cieņas interpretācija ir pretrunā uzskatam, ka cilvēks nav līdzeklis, bet gan mērķis, līdz ar to nevar ignorēt indivīda vērtību, aizbildinoties ar sabiedrības interesēm. Līdz ar to arī pieeja izglītībai un reāla tās iegūšanas iespēja nedrīkst būt ierobežota ar apstākli, ka šī procesa nodrošināšana būs finansiāli neizdevīga, salīdzinot ar piensumu, ko izglītību gūstošā persona nākotnē varētu valstij sniegt. Arī no sociāli atbildīgas valsts principa izriet pienākums nodrošināt iespēju vienlīdzību, kā arī sociālā atbalsta pasākumus ieviest ne tikai formāli, bet tā, lai tie sasniegtu savu mērķi. Tādējādi secināms, ka personai no Satversmes 112. panta kopsakarā ar cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principu var būt subjektīvas tiesības no valsts prasīt darbības, kas nodrošinātu tās pieeju izglītībai un reālu iespēju to iegūt.

3.2. No Satversmes 112.panta izrietošās tiesības un pienākumi izglītības jomā

3.2.1. Obligāta pamatizglītība

Atbilstoši no cilvēka cieņas izrietošajai privātautonomijai arī tiesību uz izglītību īstenošana ir atkarīga tieši no personas brīvas gribas. Tomēr līdz ar Satversmes 112. panta trešo teikumu valsts ir izdarījusi atkāpes, nosakot obligātu pamatizglītību. Arī Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13.panta 2.punkta „a” apakšpunkts noteic, ka tiesību uz izglītību pilnīgai īstenošanai nepieciešams, lai pamatskolas līmeņa izglītība būtu noteikta kā visiem obligāta.¹³⁹ Obligāta pamatizglītība ir noteikta lielākajā daļā pasaules valstu. Konstitucionāli obligāta pamatizglītība nav nostiprināta vien atsevišķās attīstības valstīs, kā arī, piemēram, Japānā, Singapūrā un Sanmarīno.¹⁴⁰

Tieši izglītošanās ceļā persona attīsta savu racionalitāti un spēju pieņemt saprātīgus lēmumus.¹⁴¹ Izglītība ir viens no priekšnoteikumiem cilvēka izvēlei turpināt sevis

¹³⁹ Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Parakstīts Ņujorkā 16.12.1966. [12.04.2021.]

¹⁴⁰ Tomaševski K. Free and compulsory education for all children: the gap between promise and performance. Gothenburg: Novum Grafiska AB, 2001,p.18.

¹⁴¹ Ibid, p.4.

pilnveidošanu visā dzīves laikā.¹⁴² Minētais cieši sasaucas ar cilvēka cieņas konceptu, kas noteic, ka ikviena persona ir saprātīga, racionāla un apveltīta ar brīvību un iespējām attīstīties. Obligāta pamatizglītība ierobežo personas privātautonomiju, tomēr autores ieskatā šāda ierobežošana ir pilnībā pamatota un nav pretrunā cilvēka cieņai.

Autore risinājumu, ka pamatizglītība ir noteikta par obligātu, neapšaubu un piekrīt, ka absolutizēta privātautonomija novestu pie liela neizglītotu personu skaita, kas apdraudētu gan pašu personu cienīgu eksistenci, gan demokrātiskas tiesiskas valsts pastāvēšanu.¹⁴³ Pamatizglītības obligātums labi ilustrē, ka tiesības uz izglītību ir svarīgas kā pašai personai, tā arī valstij. Tas ir viens no veidiem, kā valsts sociāli atbildīgas valsts funkcijas ietvaros ierobežo indivīda privātautonomiju, to pasargājot pašu no sevis.

Izglītība ir nepieciešama, lai persona patiesi varētu funkcionēt nevis kā objekts, bet tiesību subjekts, un no pašas cilvēka cieņas izriet nepieciešamība attīstīt personas potenciālu. Demokrātiskas un tiesiskas valsts lielākie draudi mūsdienu laikmetā ir tieši populisms un dezinformācija, tādēļ var apgalvot, ka arī valstij ir svarīgi, ka sabiedrība ir izglītota. Pamatizglītības obligātuma neesības gadījumā ir liela varbūtība, ka daļa sabiedrības izglītību neiegūtu vispār, tai skaitā, piemēram, nepietiekamu finansiālo līdzekļu dēļ, tādā veidā tikai palielinot sociālo nevienlīdzību. Iepriekš analizētais iezīmē izglītības daudzējādo nozīmi un iemeslus, kādēļ valstij ir svarīgi, ka tās pilsoņi ir izglītoti vismaz pamatizglītības līmenī.

3.2.2. Bezmaksas pamatizglītība un vidējā izglītība

Atbilstoši Satversmes 112. panta otrajam teikumam Latvija ir apņēmusies garantēt valsts apmaksātu pamatizglītību un vidējo izglītību. Valstij ir pienākums nodrošināt sasniegto cilvēktiesību aizsardzības līmeni, tādēļ gadījumā, ja valsts uzņēmusies nodrošināt bezmaksas izglītību noteiktā apjomā, tad šo apjomu vairs nedrīkst samazināt.¹⁴⁴ Tādējādi Latvijai pamatizglītības un vidējās izglītības līmeņos ikvienai personai ir jānodrošina bezmaksas izglītība – tā ir aizsardzības pakāpe, kuru valsts apņēmusies ievērot. Šīs tiesības nav saistāmas ar noteiktu personas vecumu, līdz ar to vienlīdz attiecas gan uz pilngadīgām, gan nepilngadīgām personām.¹⁴⁵

¹⁴² Satversmes tiesas 23.04.2019. sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. p. Latvijas Vēstnesis, 2019, nr. 81.

¹⁴³ Winch Chr. Education, Autonomy and Critical Thinking. Oxon/New York: Routledge, 2006, p.2.

¹⁴⁴ The Office of the UN High Commissioner for Human Rights. Committee on Economic, Social and Cultural Rights General Comment No.13: The Right to Education (Art. 13), paragraph 45. Available: <https://www.refworld.org/pdfid/4538838c22.pdf> [viewed 14.11.2020.].

¹⁴⁵ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 30.10.2019. lēmuma lietā Nr. SKA-1662/2019 4.p.[nav publicēts]

Bezmaksas izglītība ir viens no pamatlīdzekļiem, kā nodrošināt iespēju vienlīdzību izglītībā.¹⁴⁶ Tieši finansiālais stāvoklis var būt viens no iemesliem, kas var traucēt vai padarīt izglītības iegūvi par neiespējamu, tādēļ bezmaksas izglītība ir būtisks instruments, kā reāli nodrošināt pieeju izglītībai. Bezmaksas izglītība nozīme ne vien to, ka jābūt nodrošinātam mācību procesam, par kuru neiekasē naudu. Šī jautājuma problemātiku jau pirms vairākiem ieskicēja tiesībsargs, norādot uz Satversmei neatbilstošu praksi – lai gan valsts garantēja bezmaksas izglītību, tomēr realitātē skolēniem bija jāpērk mācību līdzekļi, kas bija pretrunā valsts deklarētajai bezmaksas pamatizglītībai un vidējai izglītībai.¹⁴⁷ Autores ieskatā tiesībsarga viedoklis par šādas prakses prettiesiskumu bija pilnībā pamatots un vērš uzmanību uz bezmaksas izglītības tvērumu, kas ir plašāks par vienīgi skolas nodrošinātām mācību grāmatām. Izglītībai valsts garantētajos līmeņos – pamatizglītībā un vidējā izglītībā – ir jābūt bez maksas pēc būtības.

Kā apstiprinājusi arī Satversmes tiesa, Satversmes 112.panta pirmajā teikumā ir nostiprinātas tiesības uz izglītību to plašākajā izpratnē, ietverot arī augstāko izglītību. Kā jau noskaidrots, pašlaik Latvijā ir noteikta bezmaksas pamatizglītība, kā arī vidējā izglītība. Lai gan saskaņā ar spēkā esošajiem tiesību aktiem likumdevējs daļai studējošo paredzējis iespēju iegūt augstāko izglītību par valsts budžeta līdzekļiem, taču tas nenozīmē, ka šī norma ietvertu konstitucionāla ranga pamattiesības iegūt bezmaksas augstāko izglītību. Valsts var nodrošināt pieeju augstākajai izglītībai bezmaksas, tomēr šādu rīcību nevar interpretēt kā obligātu pienākumu.¹⁴⁸ Latvijā likumdevējs augstāko izglītību nav atzinis ne par obligātu, ne bezmaksas.

Tomēr, piemēram, Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā cilvēktiesību deklarācijas 26.pantā ir noteiktas katras personas tiesības uz izglītību, īpaši norādot, ka tehniskajai un profesionālajai izglītībai ir jābūt vispārpieejamai, un augstākai izglītībai jābūt vienlīdz pieejamai visiem, ņemot vērā katra spējas.¹⁴⁹ Latvija ir pievienojusies arī Starptautiskajam paktam par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, kura 13. panta 1.punktā uzsvērta izglītības nozīme cilvēka personības un tā cieņas apziņas attīstībā, bet 2. punkta „c” apakšpunktā nostiprināts valsts pienākums tās iespēju robežās pakāpeniski ieviest bezmaksas augstāko izglītību, savukārt „e” apakšpunktā nepieciešamība izveidot atbilstošu stipendiju sistēmu.

¹⁴⁶ Satversmes tiesas 23.04.2019. sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2019, nr. 81.

¹⁴⁷ Tiesībsargs par bezmaksas izglītību ir gatavs sabiedrības interešu vārdā vērsties tiesā. Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/news/lv/tiesibsargs-par-bezmaksas-izglitibu-ir-gatavs-sabiedribas-interesu-var-da-vesties-tiesa> [aplūkots:19.04.2021.]

¹⁴⁸ Satversmes tiesas 06.05.2011. spriedums lietā Nr. Nr.2010-57-03 11.1. un 11.2. p. Latvijas Vēstnesis, 2011, nr. 71.

¹⁴⁹ Universal Declaration of Human Rights. Available: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf [viewed 14.11.2020.]

Arī no cilvēka cieņas izrietošā prasība pēc cilvēka potenciāla attīstības iespējām sasaucas ar nepieciešamību pēc izglītošanās. Tāpat jāņem vērā arī cilvēka cieņas principam atbilstošās tiesības pašai personai izdarīt izvēli par izglītību, ko tā vēlas, kas attiecināmas arī uz studiju vai fakultatīvās izglītības izvēli. Saistībā ar šo aspektu ir vērojama viena no spilgtākajām cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principa sadursmēm tiesībās uz izglītību. No vienas puses, personai atbilstoši cilvēka cieņai ir brīva izvēle, kur studēt vai kādu interešu izglītību apmeklēt, tomēr, no otras puses, šīs izglītības un sevis pilnveides iespējas ir atkarīgas no personas finansiālā stāvokļa. Šādā veidā pēc būtības tiek pretnostatītas indivīda un valsts intereses. Pašreiz studiju un fakultatīvās izglītības jautājumos valsts intereses prevalē pār indivīda tiesībām uz attīstību paša izvēlētā nozarē un programmā. Pētījuma 3.3.3. apakšnodaļā autore pievēršas tiesību uz augstāko izglītību problemātiku personām ar nepietiekamiem ienākumiem.

3.3. Tiesību uz izglītību nodrošināšanas problemātika atsevišķās sociālajiem riskiem pakļautās grupās

Ņemot vērā darba apjoma prasības, autore ir izvēlējusies pievērsties trim grupām, kam tiesību uz izglītību kontekstā ir vērojama liela problemātika: personas ar īpašām vajadzībām, ieslodzītie un personas ar sliktu finansiālo stāvokli.

3.3.1. Tiesības uz iekļaujošu izglītību personām ar fiziskās vai garīgās veselības traucējumiem

Atbilstoši Izglītības likuma 2. pantam šī normatīvā akta mērķis ir nodrošināt katram Latvijas iedzīvotājam iespēju attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli, nodrošinot iespēju gūt zināšanas un prasmes atbilstoši ikviena vajadzībām, neatkarīgi no dažādām pazīmēm, tai skaitā veselības stāvokļa.¹⁵⁰ Satversmes 112.panta pirmajā teikumā ietvertās ikvienas personas tiesības uz izglītību nozīmē tiesības uz tādu izglītību, kas nodrošina iepriekš minēto Izglītības likuma mērķu sasniegšanu.¹⁵¹

Tādējādi valsts ir apņēmusies īstenot tiesības uz izglītību katram Latvijas iedzīvotājam, nediskriminējot pēc tostarp personas veselības stāvokļa. Jau iepriekšējās nodaļās noskaidrots, ka nodrošināt iespēju vienlīdzību nozīmē radīt vienlīdzīgus apstākļus pieejai izglītībai un tās pilnvērtīgai ieguvei. Ņemot vērā, ka ir personas, kas garīgās vai fiziskās veselības dēļ nespēj

¹⁵⁰ Izglītības likums: LV likums. Pieņemts 29.10.1998. [14.04.2021. red.]

¹⁵¹ Satversmes tiesas 24.11.2017. spriedums lietā Nr. 2017-07-01 16.2.p Latvijas Vēstnesis, 2017, nr. 234.

pilnā apjomā apgūt vispārīgo mācību programmu, valstij ir pienākums nodrošināt, ka izglītības ieguve ir iespējama arī personām ar veselības traucējumiem.

Nepieciešamība valstij īpaši aizsargāt personas ar garīgās un fiziskās veselības traucējumiem ir nostiprināta arī starptautiski. Īpaši ir uzsvērtā bērnu ar īpašām vajadzībām aizsardzība, jo tā ir viena no neaizsargātākajām sabiedrības grupām. Diskriminācija ir vērojama dažādos bērna ar īpašām vajadzībām dzīves un attīstības aspektos, tostarp arī izglītībā.¹⁵² Minētā iemesla dēļ tieši šīs grupas integrēšanai sabiedrībā valstij ir jāpieliek papildu pūles.

Bērna ar īpašām vajadzībām tiesības uz īpašu aprūpi ir noteiktas arī Bērna tiesību konvencijā. Saskaņā ar šīs konvencijas 23. panta pirmo daļu dalībvalstis atzīst, ka bērnam ar īpašām vajadzībām jādzīvo pilnvērtīga un cienīga dzīve tādos apstākļos, kas garantē viņa pašcieņu, palīdz viņam uzturēt ticību saviem spēkiem un atvieglo iespējas aktīvi piedalīties sabiedrības dzīvē. Savukārt šā paša panta otrajā daļā noteikts, ka dalībvalstis atzīst bērna ar īpašām vajadzībām tiesības uz sevišķu gādību.

Savukārt Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 7.pants noteic, ka dalībvalstis veic visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka bērns ar īpašām vajadzībām vienlīdzīgi ar citiem bērniem pilnībā izmanto visas cilvēktiesības un pamatbrīvības, kā arī to, ka visos lēmumos, kas attiecas uz bērnu ar īpašām vajadzībām, galvenais apsvērums ir bērna labākās intereses.¹⁵³ Šajā konvencijā līdzīgi ir formulēts arī valsts pienākums izturēties ar īpašu gādību pret jebkura vecuma personām ar garīgās vai fiziskās veselības traucējumiem. Šie pienākumi ir ievērojami, arī īstenojot cilvēku ar īpašām vajadzībām tiesības uz izglītību. Tādējādi no minētās konvencijas izriet pienākums valstij īstenot modeli, kurā personām ar funkcionāliem traucējumiem būtu iespējams pēc iespējas labāk īstenot savas tiesības, tai skaitā iegūt izglītību.

Arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 26. pantā nostiprināta īpaša aizsardzība personām ar fiziskās vai garīgās veselības traucējumiem, uzsverot nepieciešamību tos integrēt sabiedrības dzīvē. Minētais cieši sasaucas ar hartas 14., 15. un 21. pantu – diskriminācijas aizliegumu, tiesībām uz izglītību un brīvību izvēlēties profesiju, jo brīvība strādāt izvēlētajā profesijā var būt neiespējama bez piekļuves izglītībai. Līdz ar to arī Eiropas Savienības līmenī ir nostiprināta nepieciešamība personām ar īpašām vajadzībām pēc iespējas pilnīgāk integrēt sabiedrībā un pienākums šo grupu nediskriminēt, tostarp izglītībā.

Līdz ar to secināms, ka gan nacionālā līmeņa normatīvie akti, gan vairāki starptautiskie dokumenti uzliek pienākumu valstij veikt nepieciešamos pasākumus, lai izglītību varētu iegūt

---

¹⁵² UN Committee on the Rights of the Child. General comment No. 9. The rights of children with disabilities. Geneva: Committee on the Rights of the Child, 2006, p.3-4.

¹⁵³ Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām. Parakstīta Ņujorkā 13.12.2006. [01.01.2021.]

personas ar garīgās vai fiziskās veselības traucējumiem. Tādas valstij jāveido un jāuztur izglītības sistēma, kas ir iekļaujoša, to ievērojot visos izglītības posmos. Šis pienākums sasaucas ar jau iepriekš uzsvērtajām atziņām par cilvēka cieņu, kas piemīt jebkurai personai un ir vienvērtīga, neatkarīgi no personas veselības stāvokļa.

Pienākums nodrošināt saprātīgu pielāgošanu nedrīkst uzlikt nesamērīgu slogu valsts iestādēm, tomēr personu ar fiziskās vai garīgās veselības traucējumiem integrēšanai sabiedrībā ir jābūt reālai un efektīvai. Minētais sasaucas ar jau vairakkārt minēto valsts ilgtspējas aspektu un sociālo tiesību īstenošanu, kas samērojama ar valsts ekonomiskajām iespējām. Tomēr, kā secināts iepriekš, sociāli atbildīgā valstī sociālo tiesību normas nevar būt deklaratīvas. Tiesības uz izglītību ietver arī solidaritātes elementu, kas prasa gan valsts, gan sabiedrības atbalstu šādas sabiedrības grupas izglītības tiesību īstenošanai un ikvienam izglītojamajam pieejamas izglītības sistēmas izveidi.¹⁵⁴

Izglītībai ir fundamentāla nozīme ikvienas personas attīstībā, jo vispārējā izglītība sniedz ne tikai zināšanas un prasmes, bet arī sociālās saskarsmes iemaņas, un veselības stāvoklis nevar būt par šķērslī izglītojamajam iegūt izglītību. Izglītība ir viens no līdzekļiem, lai paaugstinātu dzīves kvalitāti, veicinātu iekļaušanos sabiedrībā, kā arī iespēju pašai personai sevi nodrošināt, tādā veidā ietekmējot arī indivīda neatkarību. Līdz ar to kopsakarā ar ikvienai personai piemītošo cilvēka cieņu un sociāli atbildīgas valsts principu, personu ar īpašām vajadzībām gadījumā likumdevējam ir pozitīvs pienākums nodrošināt tādu iekļaušanas veidu un formu, kas pēc iespējas atbilstu katra indivīda individuālajām izglītības vajadzībām un sekmētu viņa efektīvu izglītību. Iekļaujoša izglītība nevar būt formāla, bet tai ir jābūt patiesai integrēšanai izglītības sistēmā.¹⁵⁵

Līdz ar to secināms, ka valsts ir apņēmusies un tai ir pienākums nodrošināt izglītību ikvienam sabiedrības loceklim, izglītības procesu organizējot tā, ka tas ir pieejams arī personām, kam objektīvu iemeslu, tostarp fiziskās vai garīgās veselības traucējumu dēļ, ir nepieciešami īpaši pielāgojumi. Jāņem vērā saprātīgas pielāgošanas princips, tomēr nespējai ieviest pasākumus, lai nodrošinātu personu ar īpašām vajadzībām pieeju izglītībai, jābūt objektīvi pamatotai.

Par nepietiekamu valsts reakciju iekļaujošas izglītības veicināšanā visos izglītības līmeņos liecina gan normatīvais regulējums, gan publikācijas un informācija sabiedriskajā telpā.¹⁵⁶ Arī attiecībā uz pieeju augstskolām ir konstatējams nepietiekams atbalsts personu ar funkcionālajiem traucējumiem integrēšanai un pieejai augstākās izglītības sistēmā. Uz to pēc

¹⁵⁴Satversmes tiesas 23.04.2019. sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.p. Latvijas Vēstnesis, 2019, nr. 81.

¹⁵⁵Satversmes tiesas 19.06.2020. sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 23. un 26.3. p. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 119B.

¹⁵⁶Invalīdiem izglītībā šķēršļi. Pieejams: <https://www.tvnet.lv/5686636/invalidiem-izglitiba-skersli> [aplūkots 12.03.2021.]

vairāku objektu (81 augstskolu ēku, 42 bibliotēku un 40 dienesta viesnīcu) apsekošanas un personu ar invaliditāti aptaujāšanas jau 2016. gadā norādīja Latvijas Studentu apvienība. Tā konstatēja, ka arī augstākās izglītības ieguve cilvēkiem ar invaliditāti ir ļoti problemātiska un to nevar atzīt par iekļaujošu. Minētā iemesla dēļ ir liela daļa potenciālo studentu, kas studijas neuzsāk vai ļoti agri pārtrauc studijas.¹⁵⁷

Lai gan ir skaidrs, ka iekļaujošās izglītības jomā Latvija ir tālu no izcilības, tomēr jāatzīmē, ka ir vērojams progress tādas izglītības sistēmas izveidē, kas ir pieejama un kurā ir iespējams iegūt pēc iespējas pilnvērtīgāku izglītību, neatkarīgi no personas garīgās vai fiziskās veselības stāvokļa. Ar mērķi pilnveidot šādu personu iespējas iegūt izglītību ir veikti vairāki svarīgi grozījumi likumos un jauna regulējuma izveide. Piemēram, 2011. gadā Vispārējās izglītības likuma 53. pantā likumdevējs iekļāva prasību katram vispārējās izglītības skolēnam ar speciālām vajadzībām izstrādāt individuālu izglītības programmas apguves plānu.¹⁵⁸

Iekļaujošās izglītības kontekstā nozīmīgi ir arī 2019. gadā pieņemtie Ministru kabineta noteikumi Nr. 556, kuros uzskaitīti vairāki būtiski atbalsta pasākumi izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām, kā arī pievienots individuālā izglītības programmas apguves plāna paraugs, lai skolām atvieglotu darbu un nodrošinātu atbilstošu palīdzību skolēniem ar dažādām speciālām vajadzībām.¹⁵⁹ Kā atzīst Valsts izglītības satura centra Speciālās izglītības nodaļas vadītāja, tik plašs atbalsta pasākumu kopums kā šobrīd līdz šim Latvijā vēl nav bijis.¹⁶⁰

Arī Saeimas apstiprinātajās Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2014.-2020. gadam norādīts uz iekļaujošās izglītības principa un individualizētas mācību pieejas nepietiekamu ieviešanu, kā arī pamatota nepieciešamība bērniem un jauniešiem ar speciālām vajadzībām nodrošināt pietiekamu atbalstu izglītības ieguves procesā un to iekļaušana vispārējā izglītības sistēmā.¹⁶¹ Ar šī politikas plānošanas akta starpniecību valsts no vienas puses atzīst, ka saistībā ar iekļaujošo izglītību Latvijā ir problēmas, taču tajā pašā laikā arī precīzē pasākumus, kas jāveic, lai šo izglītības jomu padarītu atbilstošāku cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principam. Autores ieskatā situācija Latvijā iekļaujošās izglītības jomā nav

---

¹⁵⁷ Ir jāuzlabo augstākās izglītības pieejamība cilvēkiem ar invaliditāti. Pieejams: <https://www.lsa.lv/ir-jauzlabo-augstakas-izglitibas-pieejamiba-cilvekiem-ar-invaliditati/> [aplūkots 12.03.2021.]

¹⁵⁸ Grozījumi Vispārējās izglītības likumā: LV likums. Pieņemts 01.07.2011. [01.05.2021.]

¹⁵⁹ Prasības vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās izglītības programmās uzņemtu izglītojamos ar speciālām vajadzībām: Ministru kabineta 2019. gada 19. novembra noteikumi nr. 556. Latvijas Vēstnesis, 2019, nr. 240.

¹⁶⁰ Lai skolā visi bērni justos labi. Pieejams: <https://skola2030.lv/lv/jaunumi/blogs/lai-skola-visi-berni-justos-labi> [aplūkots 15.05.2021.]

¹⁶¹ Saeimas 2014.gada 22.maija paziņojums „Par Izglītības attīstības pamatnostādņu 2014.-2020.gadam apstiprināšanu”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/266406-par-izglitibas-attistibas-pamatnostadnu-2014-2020gadam-apstiprinasanu> [aplūkots 15.05.2021.]

iepriecinoša, taču tai ir vērojama pozitīva tendence, valstij pakāpeniski palielinot pasākumus šīs personu grupas integrēšanai sabiedrībai.

3.3.2. Tiesības uz izglītību personām ieslodzījuma vietās

Arī ieslodzījuma vietās esošas personas ir ar cilvēka cieņu pilnībā apveltītas būtnes. Dažu valstu konstitūcijās pat sevišķi uzsvērts, ka arī notiesātie ir cieņā līdzvērtīgi ar nesodītām personām. Tā tas ir, piemēram, Lietuvas¹⁶² konstitūcijas 21. pantā. Līdzīgs formulējums iekļauts arī Slovēnijas konstitūcijas 21. pantā.¹⁶³ Ieslodzītajiem piemīt visas tās pašas tiesības, izņemot tiesības uz brīvību, līdz ar to arī ieslodzītajiem ir tiesības uz izglītību.¹⁶⁴

Izglītībai ir ļoti svarīga nozīme arī ieslodzījuma vietās, tā ir viena no galvenajiem sociālās rehabilitācijas līdzekļiem.¹⁶⁵ Izglītība sekmē sociāli pozitīvas vērtību izpratnes veidošanos notiesātajā un viņa pilnvērtīgu iekļaušanos sabiedrībā pēc soda izciešanas, kas ir viens no galvenajiem mērķiem personas ievietošanai ieslodzījuma vietā soda izciešanai.¹⁶⁶ Autores ieskatā, tieši resocializācija ir galvenais soda izciešanas mērķis, un izglītība ir viens no pamatlīdzekļiem, kā to var panākt praksē. Arī Ministru kabineta noteikumu par „Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtību” sestajā nodaļā iekļautas norādes tiesību uz izglītību kā nozīmīgas ieslodzītā resocializācijas daļas īstenošanai.¹⁶⁷ Šo tēzi apstiprina arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra, kur izskatīti vairāki ieslodzīto pieteikumi par tiesībām uz izglītību soda izciešanas vietā. Lai gan tiesa atzinusi, ka jāpievērš uzmanība drošības riskiem, tomēr tā īpaši uzsvērusi izglītības nozīmi ieslodzījuma vietā.¹⁶⁸

Ievērojot minēto, secināms, ka prasība nodrošināt pieeju izglītībai ir pilnā mērā attiecināma arī uz ieslodzījuma vietā esošām personām. Šīs tiesības attiecināmas ne tikai uz notiesātajiem, bet arī tiem, kam kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums. To apliecina

---

¹⁶²Constitution of the Republic of Lithuania [Lietuvas konstitūcija]. Pieejama: https://europam.eu/data/mechanisms/COI/COI%20Laws/Lithuania/Lithuania_Constitution_1992,%20amended%20in%202003.pdf [aplūkots 18.05.2021.]

¹⁶³The Constitution of the Republic of Slovenia [Slovēnijas konstitūcija]. Pieejama: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/slovenia/slnold-e.htm [aplūkots 18.05.2021.]

¹⁶⁴ ECT apkopojuma „Guide on Article 2 of Protocol No.1 to the European Convention on Human Rights” 33. p. Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf [viewed:21.02.2021.]

¹⁶⁵ Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņem 2015.–2020. gadam. Ministru kabineta 2015. gada 24. septembra rīkojums Nr.580. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/276740-par-ieslodzito-resocializācijas-pamatnostadnem-20152020-gadam?&search=on> [aplūkots: 03.05.2021.]

¹⁶⁶ Satversmes tiesas 24.10.2019. sprieduma lietā Nr.2018-23-03 18.2.p. Latvijas Vēstnesis, 2019, nr. 217.

¹⁶⁷ Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība: Ministru kabineta 2015.gada 9.aprīļa noteikumi Nr.191. Latvijas Vēstnesis, 2015, nr.70.

¹⁶⁸ sk., piemēram, ECT 18.06.2019. sprieduma lietā „Mehmet Resit Arslan And Orhan Bingol v Turkey”, (iesnieguma Nr. 47121/06, 13988/07 un Nr. 34750/07) 56., 57. un 69.p.

Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 23. pants.¹⁶⁹ No minētās normas izriet apcietinātā tiesības uz sociālās rehabilitācijas pasākumiem, tostarp vispārējās, profesionālās un interešu izglītības apguvi, izglītojošiem pasākumiem un nodarbinātību. Savukārt šī paša likuma 24. pantā noteikts, ka cietuma administrācija pēc iespējas nodrošina iespēju iegūt vispārējo, profesionālo un interešu izglītību. Minētais apstiprina, ka tiesības uz izglītības ir svarīgas jebkurā personas dzīves posmā un situācijā, tai skaitā ieslodzījumā vai apcietinājumā.

Tomēr praksē ieslodzījuma vietās interešu un profesionālās izglītības ieguve ir problemātiska. Ieslodzījuma vietu specifika, kā arī cietuma infrastruktūra neveicina interesi izglītības iestādēm realizēt izglītības programmas un komersantiem nodarbināt apcietinātos cietumā.¹⁷⁰ Arī Ministru kabineta rīkojumā „Par ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņem 2015.-2020. gadam” atzīts, ka ieslodzījuma vietu infrastruktūra būtiski kavē efektīvu resocializāciju. Šajā politikas plānošanas dokumentā īpaši izcelta nepieciešamība nodrošināt izglītības vai profesijas apguvi brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā, kā rezultātā bijušajam notiesātajam pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes būtu iespējams atrast darbu, taču tajā pašā laikā norādīts, ka pašlaik telpu nodrošinājums un materiālie apstākļi būtiski kavē ieslodzījuma vietās esošo personu izglītības ieguvu.¹⁷¹

Apzinot administratīvo tiesu praksi, secināms, ka ir vairāki nolēmumi, kuros tiesa atzina, ka ieslodzītajiem un apcietinātajiem, kas sasnieguši pilngadību, nav subjektīvo tiesību prasīt nodrošināt pamatizglītību.¹⁷² Tiesa norādīja uz Izglītības likuma 4. pantu, kas noteic, ka obligāta ir pamatizglītības iegūšana vai pamatizglītības iegūšanas turpināšana līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai, un secināja, ka nav cilvēktiesību, kas garantētu pamatizglītību arī pēc pilngadības sasniegšanas. Šī iemesla dēļ tiesību uz izglītību īstenošana esot tiesībpolitisks jautājums, kas lielā mērā atkarīgs no valsts iespējām. Autore neapšaubā, ka arī izglītības tiesību jomā valsts ekonomiskajām iespējām ir liela ietekme, tomēr šādi tiesas secinājumi ir pretrunā sociāli atbildīgas valsts principam, saskaņā ar kuru sociālās tiesības nav vien deklaratīvas, bet arī ieviešamas praksē. Arī cilvēka cieņa un līdz ar to arī Satversmē garantētā bezmaksas pamatizglītība nav diferencēta atkarībā no personas vecuma.

Tomēr jaunāki nolēmumi iezīmē atšķirīgu tendenci. Piemēram, 2020.gada novembrī tiesa ar spēkā stājušos nolēmumu apmierināja kāda ieslodzītā prasību par ieslodzījuma vietas prettiesisko rīcību, nenodrošinot iespēju pilnvērtīgi apmeklēt pamatskolas 9. klasi, piedalīties

¹⁶⁹ Apcietinājumā turēšanas kārtības likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006. [01.05.2021.]

¹⁷⁰ Administratīvās rajona tiesas 16.12.2020. sprieduma lietā Nr. A420217620 4.4.p. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/433395.pdf> [aplūkots: 01.03.2021.].

¹⁷¹ Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņem 2015.–2020. gadam. Ministru kabineta 2015. gada 24. septembra rīkojums Nr.580. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/276740-par-ieslodzito-resocializācijas-pamatnostadnem-20152020-gadam?&search=on> [aplūkots: 03.05.2021.]

¹⁷² sk., piem., Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 23.01.2013. lēmumu lietā Nr. SKA-261/2013 [nav publicēts].

apmācības procesā un iegūt pamatizglītību. Apgabaltiesa secināja, ka, lai gan pieteicējs, kurš atradās ieslodzījuma vietā, jau bija pilngadīgs, tomēr arī viņa tiesības uz pamatizglītību atzīstamas par konstitucionāla ranga tiesībām jeb pamattiesībām.¹⁷³

Rezumējot autore secina, ka arī šajā jomā ir novērojami lēni, tomēr vērā ņemami uzlabojumi. Mainās gan likumdevēja un izpildvaras attieksme pret ieslodzītajiem, papildus atbalstot pasākumus šīs personu grupas resocializācijai. Arī tiesu prakse liecina, ka Latvija lēnām tuvojas cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principa atbilstošai attieksmei tostarp pret personām, kas atrodas ieslodzījuma vietās.

3.3.3. Tiesības uz izglītību personām ar nepietiekamu finansiālo stāvokli augstākajā izglītībā

Pētot problemātiku izglītības tiesību jomā personām ar nepietiekamu finansiālo stāvokli, secināms, ka no cilvēka cieņas izrietošā brīvība attīstīties pēc savas izvēles bieži var būt aprobežota ar ekonomiskajām iespējām. Ievērojot tostarp sociāli atbildīgas valsts principu, valsts ir garantējusi bezmaksas pamatizglītību un vidējo izglītību, kas ietver plašu pienākumu apjomu. Diemžēl arī deklarēta bezmaksas izglītība pamatizglītības un vidējās izglītības līmenī nav panaceja sociālās nevienlīdzības mazināšanai. Arī iespēja attīstīt savus talantus, piemēram, apmeklējot sporta, deju vai mūzikas interešu izglītību visbiežāk ir atkarīga no mantiskā stāvokļa, līdz ar to var būt ierobežota tieši šī iemesla dēļ. Tomēr autores ieskatā īpaši nozīmīgs ir augstākās izglītības pieejamības jautājums.

Jau iepriekš darbā vērsta uzmanība indivīda un valsts interešu kolīzijai augstākās un interešu izglītības gadījumā. Kā noskaidrots, Latvija nav apņēmusies garantēt bezmaksas augstāko izglītību, tomēr atbilstoši cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principam, kā arī normatīvajam aktiem, uz to valstij ir pienākums virzīties. Arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret diskrimināciju izglītībā 1. pantā uzsvērta nepieciešamība novērst nevienlīdzīgu attieksmi izglītības iegūšanā tostarp sociālās piederības un ekonomisko apstākļu dēļ, kā arī īpaši akcentēts, ka nav pieļaujams radīt personām vai personu grupām nelabvēlīgus apstākļus viņu mantiskā stāvokļa dēļ. Pretēja situācija būtu pretrunā ikvienam cilvēkam piemītošajai cieņai.¹⁷⁴

Tomēr prakse rāda, ka finansiālās iespējas būtiski ietekmē iespējas iegūt augstāko izglītību. Vairākas problēmas Latvijas augstākās izglītības sistēmā jo īpaši izgaismojušās līdz ar Covid-19 vīrusa izraisīto pandēmiju. Pērnā gada aprīlī Latvijas Studentu apvienība veica

¹⁷³ Administratīvās apgabaltiesas 12.11.2020. sprieduma lietā Nr. A420298919 10. p. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/425023.pdf> [aplūkots: 01.03.2021.]

¹⁷⁴ Konvencija pret diskrimināciju izglītībā. Parakstīta Parīzē 14.12.1960. [21.04.2021.]

aptauju, kurā piedalījās aptuveni 8,6 tūkstoši studentu – vairāk nekā 10% no kopējā Latvijā studējošo skaita, ar mērķi vērst uzmanību nepieciešamībai piemērot papildu atbalsta pasākumus studējošajiem.¹⁷⁵ Aptaujas rezultāti nebija iepriecinoši – gandrīz 12% respondentu minēja, ka studijas plāno pārtraukt, jo vairs nespēs segt izmaksas, vēl tikpat daudzi apsvēra iespēju izmantot akadēmisko atvaļinājumu, lai studijas pārtrauktu uz laiku.¹⁷⁶ Tāpat Latvijas Studentu apvienība vērsusi uzmanību nepieciešamībai palielināt finansējumu studiju un studējošo kreditēšanas sistēmai, kas aptuveni 20% studentu ir bijusi vienīgā iespēja studēt izvēlētajā programmā.¹⁷⁷

Iepriekš minētais piemērs apstiprina apstākli, ka nepietiekams atbalsts no valsts var būt par iemeslu tam, kādēļ personai ir liegtas iespējas sevi pilnveidot izglītības ceļā, kas ir viens no cilvēka cieņas izrietošajiem apstākļiem. Personas finansiālajam apstāklim nevajadzētu būt vienam no faktoriem, kas ietekmē izglītības iegūšanas tiesības. Ņemot vērā, ka izglītība ir viens no veidiem, kā mazināt sociālo nevienlīdzību, tad ekonomiskie apsvērumi nedrīkst būt par iemeslu, lai kādai personai nebūtu iespējas iegūt augstāko izglītību. Šāda pieeja ievērojami samazina indivīda iespējas izrauties no finansiāli sarežģītiem apstākļiem, būtībā veidojot apburto loku, respektīvi, persona nevar izrauties no nabadzības nepietiekama finansiālā stāvokļa dēļ. Lai gan normatīvie akti neuzliek pienākumu nodrošināt bezmaksas augstāko izglītību, tomēr valstij ir pienākums uz to virzīties.

---

¹⁷⁵ Reinsone R. Ar kampaņu #GribuStudēt vērš uzmanību uz papildu atbalsta nepieciešamību studentiem. Jurista vārds, 08.07.2020. Pieejams: <https://juristavards.lv/zinas/276879-ar-kampanu-gribustudet-vers-uzmanibu-uz-papildu-atbalsta-nepieciešamibu-studentiem/>

¹⁷⁶ 12% studējošo varētu pārtraukt studijas Covid-19 izraisīto finansiālo seku dēļ. Pieejams: <https://www.lsa.lv/12-studejoso-varetu-partraukt-studijas-covid-19-izraisito-finansialo-seku-del/> [aplūkots: 12.03.2021.]

¹⁷⁷ Skaidrības par valsts atbalstu studējošajiem gaidāmajā mācību gadā nav, norāda LSA. Pieejams: <https://www.delfi.lv/news/national/politics/skaidribas-par-valsts-atbalstu-studejosajiem-gaidamaja-macibu-gada-nav-norada-lsa.d?id=53219357&fbclid=IwAR1clrKvWDBHcUfsm85XRjDZ3TsVSxJFzDlf6mv2Soy6Ilb-KPJrXqt0u2c> [aplūkots: 21.05.2021.]

KOPSAVILKUMS

1. Cilvēka cieņa ir koncepts ar senu vēsturi, kas īpaši aktualizējās pēc Otrā pasaules kara piedzīvotajām šausmām. Tieši pēc šī notikuma vairums pasaules valstu cilvēka cieņu *expressis verbis* ierakstīja konstitūcijā.
2. Cilvēka cieņa ir pazīstama visā pasaulē un nostiprināta gan juridiskajos dokumentos, gan filozofu darbos un reliģiskajos priekšrakstos. Lai gan no vienas puses cilvēka cieņa piemīt un ir vienāda pilnīgi visiem cilvēkiem, taču interpretācija par to, ko šis jēdziens nozīmē, kultūras, ekonomisko, reliģisko, bet, galvenokārt, pārvaldes formas atšķirību dēļ var būt pat ļoti atšķirīga. Ikvienas demokrātiskas tiesiskas valsts pamatā ir cilvēka cieņa. Tās nodrošināšana un aizsardzība ir visas tiesību sistēmas mērķis.
3. Cilvēka cieņas tvērumu veido divi pīlāri – no vienas puses cilvēks ir pietiekami saprātīgs un pats spēj realizēt savu potenciālu, tādēļ valstij ir negatīvs pienākums neiejaukties personas patībā un respektēt tās izvēles. Taču tajā pašā laikā no cilvēka cieņas izriet nepieciešamība pret personu izturēties tā, ka netiek aizskarta tās cieņa. Tādējādi valstij rodas pozitīvs pienākums personām radīt optimālus apstākļus cilvēka cieņas īstenošanai.
4. Pastāv viedokļu dažādība par cilvēka cieņas juridisko raksturu. Satversmes tiesa cilvēka cieņu ir skatījusi gan kā vērtību, gan vispārējo tiesību principu, gan pamattiesību. Nav šaubu, ka cilvēka cieņa ir konstitucionāla vērtība, savukārt Satversmes tiesas prakse apliecina, ka Latvijā tas ir arī juridiski saistošs koncepts, no kā var izrietēt personas subjektīvās tiesības prasīt kādu labumu, tieši atsaucoties uz cilvēka cieņu.
5. No cilvēka cieņas un sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums nodrošināt apstākļus, lai personām būtu iespēja kā pilntiesīgiem dalībniekiem piedalīties pilsoniskās sabiedrības procesos. No sociālo tiesību pilnvērtīgas funkcionēšanas ir atkarīgas arī politiskās un pilsoniskās tiesības, kas ir pamatā demokrātijai kā efektīvai valsts pārvaldes formai. Sociālā nevienlīdzība ir drauds gan demokrātijas pastāvēšanai, gan valsts ilgtspējīgai attīstībai, tādēļ sociāli atbildīgas valsts principu īstenošana praksē ir būtiska gan personai, gan valstij. Viens no līdzekļiem sociālās nevienlīdzības apkarošanā ir iespēju vienlīdzība izglītībā.
6. No pašas cilvēka cieņas izriet nepieciešamība attīstīt indivīda potenciālu. Tikai izglītoti cilvēki var būt pilnvērtīgi tiesību subjekti, nevis valsts aprūpējami objekti.

7. Pamatizglītības obligātums labi ilustrē, ka tiesības uz izglītību ir svarīgas kā pašai personai, tā arī valstij. Tas ir viens no veidiem, kā valsts ierobežo indivīda privātautonomiju, to pasargājot pašu no sevis, kā arī īstenojot sociāli atbildīgas valsts funkciju.
8. Valstij ir pienākums izglītības procesu organizēt tā, lai tas ir pieejams arī personām, kam objektīvu iemeslu, tostarp fiziskās vai garīgās veselības traucējumu dēļ, ir nepieciešami īpaši pielāgojumi. Nespējai ieviest pasākumus, lai nodrošinātu personu ar īpašām vajadzībām pieeju izglītībai, jābūt objektīvi pamatotai.
9. Administratīvo tiesu praksē vērojama pozitīva un cilvēka cieņai atbilstoša prakses maiņa, atzīstot, ka ieslodzītajiem un apcietinātajiem, kas sasnieguši pilngadību, ir subjektīvās tiesības prasīt nodrošināt pamatizglītību ieslodzījuma vai apcietinājuma vietā.
10. Augstākās izglītības jomā personas nepietiekamais ekonomiskais stāvoklis var būt šķērslis sevis pilnveidei izglītības ceļā, kas ir viens no cilvēka cieņas izrietošajiem apstākļiem. Lai gan normatīvie akti neuzliek pienākumu nodrošināt bezmaksas augstāko izglītību, tomēr valstij ir pienākums uz to virzīties.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Fogels B. Centrā: cilvēka cieņa. Rīga: Konrāda Adenauera fonda izdevums, 2006
2. Grigore-Bāra E. Brīvības un vienlīdzības līdzsvarošana tiesībās. Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums „Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā”. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015
3. Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mits M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Latvijas Republikas Satversmes 1. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs. Prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014
4. Hamkova D. Cieņas izpratne bioētikā. Jurista Vārds, 2010, Nr. 21
5. Häbermass J. Par Eiropas konstitūciju. Rīga: apgāds Zinātne, 2013
6. Irbe A. Īsa cieņas analīze. Pieejams: <https://telos.lv/isa-cienas-analize/> [aplūkots 12.05.2021.]
7. Jarinovska K. Komentārs Satversmes 112.pantam. Grām.: Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011
8. Konstitucionālo tiesību komisija. Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Grām.: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu: Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012
9. Kovalevska L. Pacienta autonomijas princips un tā izpausmes. Jurista Vārds, 2009, Nr. 8
10. Kovaļevska A. Sociāli atbildīgas valsts princips. Jurista vārds, 2008, Nr.32
11. Kovaļevska A. Tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni. Jurista vārds, 2009, Nr.51/52
12. Kusiņš G. Latvijas Republikas 1922. gada Satversmes atjaunošana. Grām.: Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017
13. Kūle M. Cieņa ir dzīve atzīšanas režīmā. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/318503-maija-kule-ciena-ir-dziveatzisanas-rezima-2020> [skatīts 14.01.2020.]
14. Kūle M., Kūlis R.. Filosofija. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998
15. Kūtris G. Tiesiskās paļāvības un sociāli atbildīgas valsts principi. Jurista vārds, 2009, Nr. 33.

16. Laviņš A. The constitutional status of human dignity: case-law of the constitutional court of the Republic of Latvia. In: Almanac. Const Justice New Millennium, Yerevan: [w.p.], 2014
17. Lazdiņš J. Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. Jurista Vārds, 2012, Nr. 45
18. Levits E. Sabiedrības vērtības: valsts, vērtība, kultūra. No 11. Bīriņu konstitucionālā tiesībspolitikas semināra izdales materiāla. Bīriņi: Publisko tiesību institūts, 2014
19. Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1.panta „demokrātijas” jēdziens. Cilvēktiesību žurnāls, 1997, Nr.4
20. Litvins G., Pastars E., Ziemele I., Kovaļevska A. Sociālās tiesības zem ekonomiskās krīzes spiediena. Jurista vārds, 2009, Nr. 33
21. Neiders I. Cilvēka cieņa bez zobiem. Pieejams: <https://www.rigaslaiks.lv/zurnals/komentari/cilveka-ciena-bez-zobiem-20325> [aplūkots 11.05.2021.]
22. Osipova S. Tautas gars, pamatnorma un konstitucionālā identitāte. Grām.: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru. Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013
23. Pastars E. Tiesas spriedums: iespēja samērīgam politiskajam kompromisam. Jurista Vārds, 2020, Nr. 49
24. Plepa D., Pleps J. Human Dignity in Latvia. In: Becchi P., Mathis K. (eds) Handbook of Human Dignity in Europe. Springer, Cham, 2019
25. Plepa D. Pleps J. Satversmes tiesas ietekme uz Latvijas tiesiskās sistēmas attīstību. Jurista Vārds, 2016, Nr.49
26. Pleps J. Demokrācija, nepilsoņi un sociāli atbildīga valsts. Jurista vārds, 2008, Nr. 30
27. Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2.izdevums. Rīga: Daigas Rezevskas izdevums, 2015
28. Vilks A. Filozofiskā socioloģija Latvijā. Rīga: Drukātava, 2008
29. Ziemele I. Moderno tehnoloģiju ietekme uz privātumu. Jurista Vārds, 2020, Nr. 40
30. Baldus M. The norm concerning human dignity in the basic law of Germany: the development since 1949. Almanac. Const Justice New Millennium, 2014
31. Barak A. Human dignity. The Constitutional Value and the Constitutional Right. United Kingdom: Cambridge University Press, 2015
32. Baynes K., Discourse ethics and the political conception of human rights. Ethics & Global Politics, 2009, Nr.2
33. Becker, A. Human Dignity Through Action: Transformative Human Rights Education and Social Work. Journal of Human Rights and Social Work, 2021

34. Dupré C., Human Dignity in Europe: A Foundational Constitutional Principle. *European Public Law*, 2013, Nr. 19
35. Eberle, E.J. Observations on the Development of Human Dignity and Personality in German Constitutional Law: An Overview. *Liverpool Law Rev*, 2012, Nr. 33
36. Fletcher G. P., Human Dignity as a Constitutional Value. *Western Ontario Law Review*, 1984, Nr.22
37. Ghaly M. *Islam and disability : perspectives in islamic theology and jurisprudence*. Leiden: Universiteit Leiden, 2008
38. Grant E., Dignity and Equality. *Human Rights Law Review*, 2007, Nr.2
39. Goodman M., Human Dignity in Supreme Court Constitutional Jurisprudence. *Nebraska Law Review*, 2005, Issue 3
40. Jarass H.D., Pieroth B. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Kommentar*. München: Verlag C.H. Beck, 2007
41. Jones J. *Human Dignity in the EU Charter of Fundamental Rights and its Interpretation Before the European Court of Justice*. Springer Science+Business Media Dordrecht 2012, 2012, Issue 33
42. Joseph S., Schultz J., Castan M. *The International Covenant on Civil and Political Rights. Cases, Materials and Commentary*. Oxford: Oxford University press, 2005
43. Kant I. *Bemerkungen zu den Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*. AA Bd. 20. [o. p.]: Hrsg. von Gerhard Lehmann, 1942
44. Kant I. *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, in: *Werkausgabe in zwölf Bänden*, herausgegeben von Wilhelm Weischedel, Bd. VII, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1968
45. Karklina K. *Human dignity as a foundational value of peremptory norms in international law*. Riga: Riga Graduate School of Law, 2020
46. Kleinig, J., Evans, N.G. *Human Flourishing, Human Dignity, and Human Rights*. *Law and Philos*, 2013, Issue 5
47. Lazenby H., *Bottlenecks: A New Theory of Equal Opportunity*, *The Philosophical Quarterly*, 2016, Issue 264
48. Maurer H. *Staatsrecht I*. München: Verlag C.H. Beck, 2007
49. McCrudden Ch. *Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights*. *The European Journal of International Law*, 2008, Issue 19
50. Moltmann J. *On Human Dignity. Political Theology and Ethics*. Philadelphia: Fortress Press, 1984
51. Nowak M. *UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*. Kehl: N. P. Engel, 1993, p. 288

52. Roemer J.E. Equality of opportunity. Harvard: Harvard University Press, 1998
53. Sachs M. Grundgesetz Kommentar, München: C.H. Beck, 2007
54. Schaefer F.L. Human Dignity: Key Principle of the German Constitution? In: Collection of Research Papers in Conjunction with the 6th International Scientific Conference of the Faculty of Law of the University of Latvia, Riga: University of Latvia Press, 2017
55. Schroeder D. Human Rights and Human Dignity. An Appeal to Separate the Conjoined Twins. Ethic Theory Mopal Prac, 2012, Issue 15
56. Shulztiner D., Carmi G. E., Human Dignity in National Constitutions: Functions, Promises and Dangers, The American Journal of Comparative Law, 2014, Issue 2
57. Sodan H., Ziekow J. Grundkurs Öffentliches Recht. München: Verlag C.H. Beck, 2007
58. The Office of the UN High Commissioner for Human Rights. Committee on Economic, Social and Cultural Rights General Comment No.13: The Right to Education (Art. 13). Available: <https://www.refworld.org/pdfid/4538838c22.pdf> [viewed 14.11.2020.]
59. Tomaševski K. Free and compulsory education for all children: the gap between promise and performance. Gothenburg: Novum Grafiska AB, 2001
60. UN Committee on the Rights of the Child. General comment No. 9. The rights of children with disabilities. Geneva: Committee on the Rights of the Child, 2006
61. Winch C. Education, Autonomy and Critical Thinking. Oxon/New York: Routledge, 2006
62. Weinrib L., Human Dignity as a Rights-Protecting Principle. National Journal of Constitutional Law, 2004, Issue 17
63. Wesley N. Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning and Other Legal Essays. New Haven: Yale University Press, 1919
64. Черныш М.Ф. Концептуальные основы социальной политики: достоинство, справедливость, равенство. Социологический журнал, 2020, №1

Normatīvie akti

1. Konvencija pret diskrimināciju izglītībā. Parakstīta Parīzē 14.12.1960. [21.04.2021.red.]
2. Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Parakstīts Ņujorkā 16.12.1966. [15.05.2021. red.]
3. Bērnu tiesību konvencija. Parakstīta Ņujorkā 20.11.1989. [01.01.2021. red.]
4. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā. Parakstīts Oviedo 04.04.1997. [23.04.2021. red.]

5. Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām. Parakstīta Ņujorkā 13.12.2006. [01.01.2021. red.]
6. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [01.05.2021. red.]
7. Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [09.02.2021. red.]
8. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Parakstīta Strasbūrā 12.12.2007. [12.05.2021. red.]
9. Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku orgānu tirdzniecību. Parakstīts Santjago de Kompostela 25.03.2015. [06.03.2021. red.]
10. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [22.05.2021. red.]
11. Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi: LV konstitucionālais likums. Pieņemts 10.12.1991. [28.10.1997. v.r.]
12. „Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā: LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [03.02.2021. red.]
13. Izglītības likums: LV likums. Pieņemts 29.10.1998. [14.04.2021. red.]
14. Apcietinājumā turēšanas kārtības likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006. [01.05.2021. red.]
15. Grozījumi Vispārējās izglītības likumā: LV likums. Pieņemts 01.07.2011. [01.05.2021. red.]
16. Likums „Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”: LV likums. Pieņemts: 19.06.2014. [22.03.2021. red.]
17. Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība: Ministru kabineta 2015. gada 9. aprīļa noteikumi Nr.191. Latvijas Vēstnesis, 2015, nr.70
18. Prasības vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās izglītības programmās uzņemtu izglītojamos ar speciālām vajadzībām: Ministru kabineta 2019. gada 19. novembra noteikumi nr. 556. Latvijas Vēstnesis, 2019, nr. 240
19. Die Verfassung des Deutschen Reichs („Weimarer Reichsverfassung“) [Veimāras konstitūcija]. Pieejams: https://www.jura.uni-wuerzburg.de/fileadmin/02160100/Elektronische_Texte/Verfassungstexte/Die_Weimarer_Reichsverfassung_2017ge.pdf [aplūkots: 12.03.2021.]
20. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland [Vācijas Federatīvās Republikas pamatlikums]. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_1.html [aplūkots: 12.03.2021.]
21. The Constitution of Belgium [Beļģijas konstitūcija]. Pieejams: https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetUK.pdf

[aplūkots 18.05.2021.]

22. The Constitution of Estonia [Igaunijas konstitūcija]. Pieejama: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/rhvv/act/530122020003/consolide> [aplūkots 18.05.2021.]

23. Constitution of Finland [Somijas konstitūcija]. Pieejams: <https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> [aplūkots 18.05.2021.]

24. The Constitution of Greece [Grieķijas konstitūcija]. Pieejams: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/gr/gr220en.pdf> [aplūkots 18.05.2021.]

25. The Constitution of Hungary [Ungārijas konstitūcija]. Pieejams: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/hu/hu047en.pdf> [aplūkots 18.05.2021.]

26. The Constitution of Laos [Laosas konstitūcija]. Pieejams: https://www.constituteproject.org/constitution/Laos_2003.pdf?lang=en [aplūkots 12.05.2021.]

27. The Constitution of Lithuania [Lietuvas konstitūcija]. Pieejama: https://europam.eu/data/mechanisms/COI/COI%20Laws/Lithuania/Lithuania_Constitution_1992,%20amended%20in%202003.pdf [aplūkots 18.05.2021.]

28. The Constitution of Portugal [Portugāles konstitūcija]. Pieejams: <https://dre.pt/constitution-of-the-portuguese-republic> [aplūkots 18.05.2021.]

29. The Constitution of Slovenia [Slovēnijas konstitūcija]. Pieejama: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/slovenia/slnold-e.htm [aplūkots 18.05.2021.]

30. The Constitution of Spain [Spānijas konstitūcija]. Pieejams: https://www.constituteproject.org/constitution/Spain_2011.pdf?lang=en [aplūkots 18.05.2021.]

31. The Constitution of Ukraine [Ukrainas konstitūcija]. Pieejams: <https://www.refworld.org/pdfile/44a280124.pdf> [aplūkots 23.03.2021.]

Juridiskās prakses materiāli

1. ECT 18.06.2019. spriedums lietā „Mehmet Resit Arslan And Orhan Bingol v Turkey”, (iesnieguma Nr. 47121/06, 13988/07 un Nr. 34750/07)
2. EST 14.10.2004. spriedums lietā C-36/02 Omega Spielhallen und Aiiomatenaufstellungs-GmbH
3. Ģenerālvokātes K. Štiksas-Haklas (*C. Stix-Hackl*) secinājumi lietā C-36/02. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=49004&pageIndex=0&doclang=LV&mode=req&dir=&occ=first&part=1> [aplūkots 22.04.2021.]
4. Ģenerālvokāta P. Maduro (*Poiars Maduro*) 2008. gada 31. janvāra viedoklis lietā:

C-303/06 S. Coleman v Attridge Law and Steve Law. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=70456&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=286886> [aplūkots 02.04.2021.]

5. Satversmes tiesas 13.03.2001. spriedums lietā Nr.2000-08-0109. Latvijas Vēstnesis, 2001, nr. 41

6. Satversmes tiesas 22.10.2002. spriedums lietā Nr. 2002-04-03. Latvijas Vēstnesis, 2002, Nr. 154

7. Satversmes tiesas 26.01.2005. spriedums lietā Nr. 2004-17-01. Latvijas Vēstnesis, 2005, nr. 16

8. Satversmes tiesas 13.05.2005. spriedums lietā Nr. 2004-18-0106 20.3.3. p. Latvijas Vēstnesis, 2005, nr. 77

9. Satversmes tiesas 02.11.2006. spriedums lietā Nr. 2006-07-01. Latvijas Vēstnesis, 2006, nr. 177

10. Satversmes tiesas 11.12.2006. spriedums lietā Nr. 2006-10-03. Latvijas Vēstnesis, 2006, Nr. 201

11. Satversmes tiesas 19.12.2007. spriedums lietā Nr. 2007-13-03, 8.4.p, Latvijas Vēstnesis, 2007, nr.207

12. Satversmes tiesas 09.05.2008. sprieduma lietā nr. 2007-24-01. Latvijas Vēstnesis, 2008, nr. 73

13. Satversmes tiesas 19.05.2009. spriedums lietā Nr. 2008-40-01, Latvijas Vēstnesis, 2009, nr. 78

14. Satversmes tiesas 26.11.2009. sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 22.3. p. Latvijas Vēstnesis, 2009, nr. 187

15. Satversmes tiesas 15.03.2010. sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 22.p. Latvijas Vēstnesis, 2010, nr. 43.

16. Satversmes tiesas 06.05.2011. spriedums lietā Nr. Nr.2010-57-03 11.1. un 11.2. p. Latvijas Vēstnesis, 2011, nr. 71.

17. Satversmes tiesas 21.10.2016. lēmums lietā Nr. 2016-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2016, nr. 207

18. Satversmes tiesas 24.11.2017. spriedums lietā Nr. 2017-07-01 16.2.p. Latvijas Vēstnesis, 2017, nr. 234.

19. Satversmes tiesas 06.03.2019. spriedums lietā Nr. 2018-08-03. Latvijas Vēstnesis, 2019, Nr. 46.

20. Satversmes tiesas 23.04.2019. spriedums lietā Nr. 2018-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2019, nr. 81.

21. Satversmes tiesas 24.10.2019. sprieduma lietā Nr.2018-23-03. Latvijas Vēstnesis, 2019, nr. 217
22. Satversmes tiesas 19.06.2020. spriedums lietā Nr. 2019-20-03 23. un 26.3. p. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 119B
23. Satversmes tiesas 25.06.2020. spriedums lietā Nr. 2019-24-03 17.1. p. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 121.
24. Satversmes tiesas 16.07.2020. spriedums lietā Nr. 2019-25-03 11.1. p. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 137.
25. Satversmes tiesas 12.11.2020. spriedums lietā Nr. 2019-33-01. Latvijas Vēstnesis, 2020, nr. 222
26. Satversmes tiesas 08.04.2021. spriedums lietā Nr. 2020-34-03. Latvijas Vēstnesis, 2021, nr. 175
27. Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa 26.11.2020. atsevišķās domas lietā Nr. 2019-33-01. Latvijas Vēstnesis, 2021, nr. 7
28. Vācijas konstitucionālās tiesas 24.02.1971. spriedums lietā 1 BvR 1783/05. Pieejams: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2007/06/rs20070613_1bvr178305.html;jsessionid=4FE15D0D4451C5F701E048CE967A9DC5.1_cid377
29. Vācijas konstitucionālās tiesas 25.02.1975. spriedums lietā BVerfGE 39, 1. Pieejams: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv039001.html> [aplūkots 12.03.2021.]
30. Vācijas konstitucionālās tiesas 21.06.1977 spriedums lietā 1 BvL 14/76. Pieejams: <https://openjur.de/u/60105.html> [aplūkots 12.03.2021.]
31. Augstākās tiesas 12.04.2007. spriedums lietā Nr. SKA – 118/2007. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/socialas-tiesibas/visparigie-jautajumi?lawfilter=0&year=0> [aplūkots 09.05.2021.]
32. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 12.05.2008. spriedums lietā Nr. SKA 247/2008. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2008/05_2008/12_05_2008/AL_1205_AT_SKA-247_2008.pdf [aplūkots 2021. gada 7. aprīlī]
33. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 23.01.2013. lēmums lietā Nr. SKA-261/2013 [nav publicēts]
34. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 16.04.2018. spriedums lietā Nr. SKA-528/2018. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/5456> [aplūkots: 01.03.2021.]
35. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 30.10.2019. lēmums lietā

Nr.SKA-1662/2019 [nav publicēts]

36.Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 30.09.2020. spriedums lietā Nr. SKA-166-2020. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6649> [aplūkots: 01.03.2021.]

37.Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 16.03.2021. spriedums lietā Nr. A420271718. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/442342.pdf> [aplūkots: 01.03.2021.]

38.Administratīvās apgabaltiesas 12.11.2020. spriedums lietā Nr. A420298919. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/425023.pdf> [aplūkots: 01.03.2021.]

39.Administratīvās rajona tiesas 16.12.2020. spriedums lietā Nr. A420217620. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/433395.pdf> [aplūkots: 01.03.2021.]

40.ECT apkopojums „Guide on Article 2 of Protocol No.1 to the European Convention on Human Rights”. Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf [aplūkots 21.02.2021.]

41.Universal Declaration of Human Rights. Available: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf [viewed 14.11.2020.]

42.UN Principles for the protection of persons with mental illness and the improvement of mental health care. Available: https://www.who.int/mental_health/policy/en/UN_Resolution_on_protection_of_persons_with_mental_illness.pdf [viewed:21.02.2021.]

43.Latvijas Republikas 11.Saeimas ziemas sesijas 2014.gada 27.marta četrpadsmitās sēdes stenogrammas. Pieejams: https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/233#LP1075_115 [aplūkots 15.05.2021.]

44.Saeimas 2014.gada 22.maija paziņojums „Par Izglītības attīstības pamatnostādņu 2014.-2020.gadam apstiprināšanu”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/266406-par-izglitibas-attistibas-pamatnostadnu-20142020gadam-apstiprinasanu> [aplūkots 15.05.2021.]

45.Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņēm 2015.–2020. gadam. Ministru kabineta 2015. gada 24. septembra rīkojums Nr.580. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/276740-par-ieslodzito-resocializacijas-pamatnostadnem-20152020-gadam?&search=on> [aplūkots: 03.05.2021.]

Interneta materiāli

1. Ar kampaņu #GribuStudēt vērš uzmanību uz papildu atbalsta nepieciešamību

studentiem. Jurista vārds, 08.07.2020. Pieejams: <https://juristavards.lv/zinas/276879-ar-kampanu-gribustudet-vers-uzmanibu-uz-papildu-atbalsta-nepieciemamibu-studentiem/> [aplūkots 23.03.2021.]

2. Invalīdiem izglītībā šķēršļi. Pieejams: <https://www.tvnet.lv/5686636/invalidiem-izglitiba-skersli> [aplūkots 12.03.2021.]

3. Ir jāuzlabo augstākās izglītības pieejamība cilvēkiem ar invaliditāti. Pieejams: <https://www.lsa.lv/ir-jauzlabo-augstakas-izglitibas-pieejamiba-cilvekiem-ar-invaliditati/> [aplūkots 1GRIE2.03.2021.]

4. Lai skolā visi bērni justos labi. Pieejams: <https://skola2030.lv/lv/jaunumi/blogs/lai-skola-visi-berni-justos-labi> [aplūkots 15.05.2021.]

5. Skaidrības par valsts atbalstu studējošajiem gaidāmajā mācību gadā nav, norāda LSA. Pieejams: <https://www.delfi.lv/news/national/politics/skaidribas-par-valsts-atbalstu-studejosajiem-gaidamaja-macibu-gada-nav-norada-lsa.d?id=53219357&fbclid=IwAR1clrKvWDBHcUfsm85XRjDZ3TsVSxJFzDlf6mv2Soy6Ilb-KPJrXqt0u2c> [aplūkots: 21.05.2021.]

6. Tiesībsargs par bezmaksas izglītību ir gatavs sabiedrības interešu vārdā vērsties tiesā. Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/news/lv/tiesibsargs-par-bezmaksas-izglitibu-ir-gatavs-sabiedribas-interesu-varda-versties-tiesa> [aplūkots:19.04.2021.]

7. 12% studējošo varētu pārtraukt studijas Covid-19 izraisīto finansiālo seku dēļ. Pieejams: <https://www.lsa.lv/12-studejoso-varetu-partraukt-studijas-covid-19-izraisito-finansialo-seku-del/> [aplūkots: 12.03.2021.]

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs „Cilvēka cieņa sociāli atbildīgā valstī kontekstā ar tiesībām uz izglītību” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniska kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Agnese Pūga
*(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: _____ docente Dr. iur. Elīna Grigore-Bāra __. __.2021.
(paraksts)

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedrā 25.05.2021.

Dekāna pilnvarotā persona: _____
(paraksts)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

__.__.2021. prot. Nr. _____

Komisijas sekretārs: _____
(paraksts)

*DOKUMENTS IR PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN
SATUR LAIKA ZĪMOGU